

Які є люди на землі?

Розказав

Підеша.

ЗБІРКА
ІВАНА ЛУЧКОВА

Ціна 40 центів.

1916.

З друкарні „Свободи“, 83 Grand Street,
Jersey City, N. J.

ВАСИЛЬ ДУДАР

Які є люди на землі?

Всі ті люди, що живуть на нашій Русі в Європі, суть до себе дуже подібні. Коли який чоловік носить панську одежу, то не пізнаєте, чи він Німець, чи Русин, чи Поляк, чи Москаль і доперва треба запитати його, до якого народу він себе зачисляє. Так само мужика пізнаємо більше по одежі, що він за один, а менше по лиці. Тільки Жидів звичайно вже дуже легко пізнати з лиця самого.

Хто однак приїхав до Америки, той відразу бачить різних людей. Тут бачить він чорних, або жовтаво-брунатних Негрів, жовтавих, або мідяно-барвних Індіан, жовтавих Китайців. Тут мож бачити і Патагонців, найбільших ростом людей на світі — правдивих велитів. Тут привезуть вам і Негритів з Африки — дрібних як наші діти. Тут побачите і Папуасів з крученим волоссям і з дивно широкими бедрами Бушменів і Ескімосів одітих в кожі. Навіть між тими, що нам ближчі, замітите великі різниці. Величезні ростом фермери зі Скандинавії майже усі русоволосі. Маленькі Італійці з Сардинії і полудневої Італії усі чорноволосі і

подібні до батьків. Колиж перейдуть тисячі років, то тоді люди мусять так відмінити ся від первісного пня, що трудно дошукатись тих струй крови, тих ниток, які вяжуть далеких потомків з предкамн.

Причина, чому люди зміняють ся, лежить раз в натурі живого чоловіка, а друге в природі, що його окружає. Ви бачили цвѣт рожі пєсячої, що росте на поли на межах. Той цвѣт складаєть ся з пяти блідо червоних листочків, а в середині того цвѣту є багато жовтих прутиків. І от ті жовті прутики перемінились в червоні листочки і повстала п о в н а огородова рожа. Подивіть ся, як добре Англієць замітив, що деякі корови мають склонність набирати багато мяса. Він підбирає раз у раз такі корови і от доховав ся до тих гарних коров, що у них кости тонесенькі, а ноги ледви держать величезне м я с н е т ь о т ѣ л о. Ба, природа сама підбирає межн животинами. Подумайте собі, що з двох братів один вміє гарно ціляти до зьвіра, другий ні. Зрозумієте, що коли вони займають ся ловецтвом і не знають ще иншої роботи, то той, що вміє стріляти, забє дикого зьвіра і не буде голодувати, а другий згине. Той перший зможе легко виживити жінку і діти і ті діти будуть дужі, здорові, а слабій не міг би.

Так отже з одной громади розійшлись по сьвітї перші люди і, пристосовуючись до клімату і до землі, змїнялись і що до характеру і що до вигляду і так поветали відмінн, котрі звемо расами. Образок 1. показує, як з одного пня розійшлись люди на усї сторони, а карта сьвіта показує, де ті групи народів жиють. (Гляди на кінци книжки карту I).

Спитаєте тепер, після чого ділимо ми людей на раси і інші категорії.

Отже давніше ділили вчені рід людський на раси 1. або після того, чи люди цивілізовані чи ні, або 2. після язика, або 3. після зверхного вигляду, головню після барви тіла. Так на примір учений Лінней ділив рід людський на 3 раси:

1. Чоловік дивовижний (*Homo monstruosus*).
2. Чоловік дикий (*Homo ferus*).
3. Чоловік мудрий (*Homo sapiens*).

Коли подумаєте, що дурні Негри стали дуже скоро вельми розумними, а дикі Індіани освоїлись, то зміркуєте, що не можна рас ділити на дурних і розумних, тим паче, що дуже розумні теперішні Американці не хочуть деколи навіть Славян вважати розумними.

Інший вчений, Блюменбах, поділив людей на 5 рас, то є на тільки, кілько є частий сьвіта.

1. Кавказка.
2. Монгольська.
3. Етіопська.
4. Американська або індіанська.
5. Маляйська.

То було тоді, як люди ще мало знали Австралію і думали, що Маляї живуть там масово. Маляї живуть однак деінде, а в Австралії жила первісно, а тепер доживає раса кавказка з до м і ш к а м и, а на богато островах, на схід від Австралії, раса кавказка д о с и т ь ч и с т а, як то бачимо на карті. Той поділ Блюменбаха знаходить ся ще у всіх книжках, з яких вчать в Старім Краю.

Опісля поділено раси після подібности язиків, бо думали, що коли язики яких народів подібні,

то ті народи належать до одної раси. Так на прим. тому, що лев називається в різних языках так само: по німецьки: леве, по англійськи: лайон, по латині: лео, то народи задля подібних язиків зачислено до тої самої раси. Блуд лежав в тім, що багато різних народів приняло один язык і ті різні народи зачислено до одної раси, до тої, до якої вони не належать, а натомісьць інших не зачислено хибно до спільної раси, тому що у них язык цілком не подібний.

Тепер ділимо людей на раси головні після фізичних примет, а на духові або дуже мало звертаємо уваги або і цілком ні. Що то значить, зараз скажу.

Возьміть волосок з вашої голови, відітніть малесенький кавальчик, але такий малесенький, щоб ледво видно було і положіть під побільшаюче скло, то переконаєтесь, що перекрій вашого волоска є подовгастий, овальний, як буква „**O**”. Возьміть волосок Негра і перекрійте, то переконаєтесь, що він є наче стяжка: **O**. Волосок Китайця або червоноскірого Індіанна є округлий **O**.

Кілько би ви волосків не взяли, то кождий волосок з кождого Китайця буде округлий, наш буде овальний, а з Негра продовжений. З того зрозумієте, що як знайти один однісенький волосочок, то з него мож пізнати расу, до якої чоловік належить.

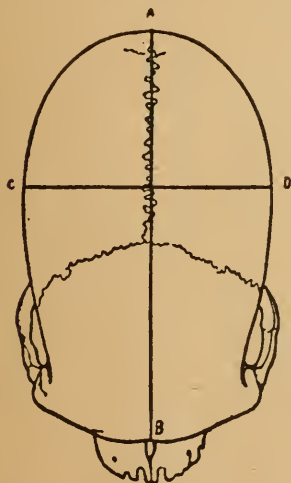
Ви зрозумієте тепер і то, чому волосе Негра усе цілком скручене, волосе Китайця або Індіанна цілком просте, а наше тільки тронечка скручене, філясте. Волосе Негра мусить крутити ся, бо воно наче стяжка сплющене.

От після того вчені люди поділили людей на 3 раси. Американці належать до раси монгольської, від котрої відділилися в дуже давних часах і суть вже трохи осібною расою.

Так бачите, після чого ми головню розріжняємо раси.

Друга прикмета, після якої ділимо людей, є слідуєча. Коли подивимося на чашку чоловіка з гори, то бачимо, що у одного чоловіка вона є довга а вузка, у другого коротка а широка.

От на образку 2. і 3. є представлені дві чашки. Одна з них довга, друга коротка.

Обр. 2. Чашка крайню довгоголового.

Обр. 3. Чашка крайню короткоголового.

Чоловіка, що має довгу чашку, звемо довгоголовим, а такого, що має коротку а широку чашку, звемо короткоголовим. Розуміє ся, довгота чашки не все однака. Коли ширина є середна у по-

рівнаню з довжиною, то чоловіка такого звемо середноголовим. Очевидно міра така є пригожа, бо чашка чоловіка тверда і з батька на сина переходить чашка незмінена, хоть вид зверхний змінений.

Подумайте, що викопали в землі чашку чоловіка, що тисячі літ минуло від його смерті. Волося вже ні сліду, а чашку зміримо і можемо з того часто дізнатись, до якої раси він належав.

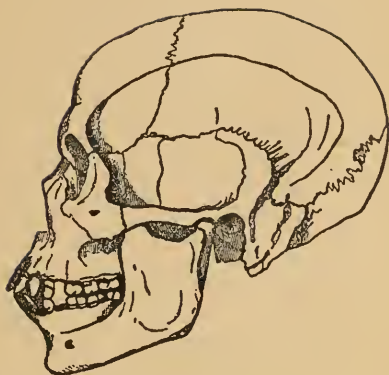
Після форми чашки зачали ділити людий на раси від часів французького вченого, що звав ся Брока, хоть він сам ділив і після волося і після форми чашки. Подаю дві мапи сьвіта цілого. Карта I. показує раси після перекрою волося, то є чи воно рівне як у Монголів, чи вовнасте як у Негрів, чи филияте як у раси кавказкої. Карта II. показує довго, коротко і середноголовість людий. З того бачите, що раса етіопська має голови довгі. Раса монгольська загалом короткі, тільки Китайці і Японці мають голови середно довгі. Раса кавказка має по части довгі по части короткі голови так як і раса американська. Скажу вам, що деякі учені, прим. Валяс, видячи, що довгоголовість і короткоголовість не є ознакою загальною, радили закинути ті поміри, а инші, прим. Ріплі, Вовк і другі, кладуть на них особливу вагу.

Третою ціхою, після якої означає ся раси, є то, чи люди мають рот дуже сильно висунений вперед, чи ні. Порівняйте слідуючі чашки. (Образок 4, 5, 6, 7 на стор. 11.).

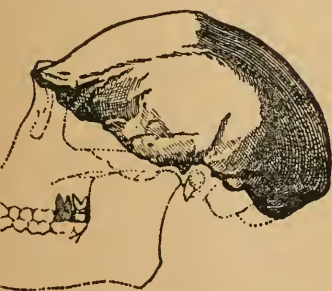
Орангутан є малпа дуже високо розвинена. Вчені люди вважають, що в високо розвинених малп є деяка подібність до людий.

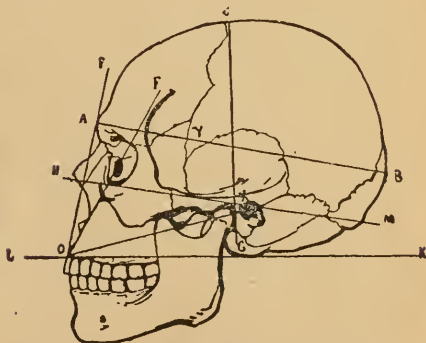
Обр. 4. Чашка Оранг-Утана.

Обр. 6. Чашка Негра.

Обр. 5. Чашка Пітекантропа.

Обр. 7. Чашка з мумії Єгипецької.

ВАСИЛЬ ДУДАГ

Пітекантрон було существо, о котрім вчені не годні сказати на певно, чи то чоловік чи малпа. Чашку того существа найшов вчений Дюбоа на острові Жава.

Крім того бачите чашку мало культурного Негра і високо культурного Египтянина.

Коли порівнаємо ті чашки, видимо виразно, що чим розумнійше сотворіне, тим більша та часть голови, в котрій лежить мозок, а тим менша та часть, котрою їсть ся.

Видячи те, учений Кампер сказав, що раса тим вища, чим більша чашка сама і чим менше вперед висунена часть голови, котрою їсть ся, то є рот. Інші учені описля не приписували тому великої ваги, але остає фактом, що з форми голови мож по трохи вносити і о цивілізації.

Ті три ціхи: волосє, будова чашки і прогнатизм суть головні. Вони служать до головного поділу людей на раси.

Крім того при означуваню рас, а особливо при поділі кожної раси на під-раси дивимо ся ще на барву тіла, на барву волося, на ріст, на ніс, на очі і на деякі інші прикмети.

Найважнійшою з тих другорядних прикмет є барва шкіри. Барва шкіри має то до себе, що вона є дуже тривала і її ніяк не мож позбутись. Нещасливі Негри в північній Америці можуть бути страх осьвічені, добрі і пожиточні люди, — білі не хочуть їх ніяк допустити до себе, тому тільки, що вони чорні. Неодин дав би життя половину, щоб побіліти; нема ради на се! Довгі віки між білими, навіть женитьба з білими через довгі покоління, лишає хоть коло пазурів чорні сліди і білий нераз

каже показати собі пальці, чи нема останків чорної крові.

Що до волося, то здається, що воно залежить від сонця і мабуть легше чорніє або русявіє. Загалом на мапі Європи мож показати, що чим далі на полудне, тим воно чорнійше. Хоть і в Скандинавії є чорноволосі, котрі колись зайшли з полудня, а і в Африці є трохи русявих, хоть дуже мало. Вони мабуть зайшли туди з півночі.

Ріст у людей є ріжний. Загалом мож сказати, що люди раси етіопської суть росту високого, раси монгольської росту меньше як середного, Американці високі, а кавказка раса середного, або більше як середного росту.

Ніс у раси етіопської є дуже широкий, приплесканий; у раси монгольської дуже вузенький: у американської широкий, орлиний; у кавказкої широкий, і то або рівний або луковатий.

Очи у раси етіопської широкі, округлі, сидять на верха; вони чорні, а білко жовтаве. У раси монгольської малесенькі, чорні, часто скісні; при носі є ще мала фалда з повіки. У Американів малі, округлі, не-скісні, глибоко осаджені, чорні. У раси кавказкої ясні, то є сині або знов чорні, і то або мірно великі або досить великі; рівно осаджені, виймово скісні.

З того бачимо, що означуючи расу, означуємо головно фізичні прикмети, то є прикмети тіла. Коли однак будемо говорити о поодиноких групах етнічних, або народах, то будемо брати на увагу і прикмети духові, то є мову, релігію, темперамент, і культуру.

Раса етіопська.

Раса етіопська, що відзначаєсь вельми кучерявим, часом майже вовнастим волосєм, живе первісно виключно в горячім кліматі, в Африці і Австралії і в частині на полудневих кінцях Азії.

Раса та ділить ся на дві частини: на Негрів африканських, котрих репрезентує обр. 8. і на Негрів меланезійських. Негри меланезійські називають ся Меланезійці і Папуаси. Ті обі галузи Негрів суть ростом дуже високі. Крім того є ще і малі Негри і одні з них живуть в Африці, другі на полудневих кінцях Азії і декуди в Австралії. Тих малих Негрів, що живуть в Африці показує обр. 9. Малі Негри звать ся Негріто.

Так маємо чотири підраси Етіопів.

1. Негри африканські.
2. Негріто африканські.
3. Негри австралійські.
4. Негріто австралійські.

Дивно видаєть ся, чому і в Австралії і в Африці є і Негри і Негріто. Причина ось в чім.

Початок роду людського мав місце там, де тепер океан Індійський. Там жив чоловік перед потопом або як вчений каже в формації Третій.

Там почали люди розмножуватись і поволі розходитись. З відтам відділилась раса кавказка і монгольська. Коли море зачинало підступати, тоді і Етіопи розділились. Одні пішли на захід, другі на схід.

І на заході в Африці і на сході в Австралії були малі Негріто. Від тих Негріто, від одних і других почали відділятиись пізійше під впливом окру-

Обр. 8. Войовник в Конго з жінкою.

ВАСИЛЬ ДУДА

ження великі Негри, а малі Негріто почали заникати. Остатки їх подибуємо ще тут і там.

Як виглядають африканські Негри?

„Негр” значить по латинськи чорний. Вони й мають усі чорне кручене волосє. Скіра їх не є однак чорна, коли ближше придивитись. Найчорнішими людьми на сьвітї є властиво деякі мішанці з Негрів і з людей, що належать до нашої „білої”, кавказкої, раси і живуть в Судані. Тому добре сказав вчений, Лінней, що коли дивиш ся на раси, то не вір барві. Барва Негрів є жовто-брунатна, або темно-червоно-брунатна. Дивне діло, що діти у них, як народять ся, то цілком білі, що ніяк не відріжните від наших. Бороди Негри не мають, або дуже рідку. Вусиків по трошки мають, але в тім місци на губі, де у нас вуси вже кінчать ся. Чашка у них масивна, сильна, така що хоть з волом бий ся, то вона не розібє ся. Се тому, що кости чашки у них цілком зрослі, а у нас ні. Ростом вони страх великі, середно на 167—170 цм. то є 5 стіп і 7—9 цалів. Передна часть голови, то є лице у них висунене вперед; зуби сильні і великі, а грубі, відкинені губи. Коли на них робити операцію, то не треба їм давати на спанє, бо нерви у них грубі, то їх меньше болить. Наш чоловік кричав би під небо, а йому байдуже. Він сьміє ся, стройть жарти, або цікаво приглядає ся, як йому ріжуть тіло.

Одежі у них бог має, або мало, от щоб трохи закритись.

Обр. 9. Бушменка з величезними
бедрами.

Щоб бути гарнійшими, то вони нарізують шкіру і запускають барвами і тим доперва опоганюють себе в наших очах. За оруже служить їм копіє. Стріляють з луків. На війні б'ють ся також тяжкими палками. Жнуть в шатрах, покритих великим листем пальмовим.

Їдять головно корм рослинний: Зерна елевзини, дура, просо, риж, кукурузу, ям, кассаву, картоплі і т. д. Деякі їдять майже тільки банани, а інші кокосові оріхи. Ті знов, що займають ся настирством, їдять мясо і молоко. А є й такі, котрим релігія забороняє приймати поживу з рослин. Над ріками ловлять рибу. Богато Неґрів їсть людське мясо, особливо над ріками Конґо і Огове. Широко розповсюднене споживанє людського мяса яко медицина і з забобону. „Чоловік має їсти мясо льва, щоби бути хоробрим, а серце хороброго ворога треба спечи і зїсти, щоби бути хоробрим”, так кажуть вони.

Жнуть вони поодинокими родинами, або в малих селах. В селі є один старший. Більше сіл творять одну ґрупу, над котрою стоїть віче зі старших або один старший.

Кілька ґруп підлягають головному королеви, і той панує як деспот. Де є така деспотія, там мусять бути і невольники і у Неґрів вони є.

Неґри суть змислові, то є люблять розкоші; вони досить недбайливі о будучність, бо їм природа сама дає усе, коли треба, а переховувати страву не варто, бо зіспеє ся. Вони раптовні, хоть часто вірні. Не шанують своєї гідности, тому зносять ярмо неволі. А от на примір Індіяни не хочуть знести неволі.

Рілю вони мало управляють, бо того їм не конче треба. О сьвітї мають нешироке понятє, не багато вміють, і тому вірять в багато дурниць, в які розумнійші люди не вірять. Вони, на примір, не знають ні трошка наук природних і думають, що явища сьвіта зависять від волї якихось живих невидимих духів. Такими суть взагалї афрїканські Негри.

Перейдемо тепер до Негритів афрїканських.

Вже в давнину оповідали собі Греки про пігмеїв, то є дуже маленьких людей. Ніхто однако цілком не вірив, що такі люди є на сьвітї. Аж в останніх пятьдесяти літах дістали вчені цілком певні вісти про ті племена.

Карли ті живуть в Афрїці в околицях рівника, то є там, де сонце стоїть прямо над головою. До них належать однако також Бушмени і Готентоти в полудневій Афрїці, хоть вони троха більші ростом. Таку одну Бушменку видимо на обр. 9.

Не всі карли цілком однакі. Між ними є ріжні групи, так сказати народи, котрі по троха ріжняють ся. Опишу Бушменів.

Бушмени суть дуже короткі. Висота їх тіла виносить середно 137 см. Барва шкіри є у них далеко яснійша, як у великих Негрів. Вона є червонова або жовтава, тому їх уважано навіть за осібну расу. Голова у них коротка, а у Негрів довга. Очи малі і трошечки скісні. Волосє цілком скручене в маленькі пучки, в перчики і голова виглядає так як би посипана зернятами перцю. Важною признакою є у них, особливо у жінок, страх великі бедра, як то бачите на обр. 9. Коли цікаві довідатись, на що воно так є, то подумайте,

що вони живуть на лихій пустинній землі, куди їх виперли великі, дужі Негри. На пустинні їдження обмаль і от у них в бедрах нащипарована велика сила товщи, котра в часи голоду переходить в кров і чоловік може голод легше витримати. Ті бедра тому зменьшують ся в часи голоду і побільшують ся, коли поживи досить.

Вони живуть по печерах або в цілком простих з патиків і листя зроблених хатах. В печерах вони собі малюють звірят і людей, особливо левів, антильон, слонів, бабунів, а деколи європейських жовнірів з гарматами. І малюють же вони не аби як. Деколи так докладно, що цілком легко пізнаєте з малюнку навіть рід звіряти.

Бушмени загалом не мають освоєних звірят.

Деякі держать однак псів і кіз. Вони живлять ся дикою звіриною. Не легко їм забити зебру, так вони затроюють ставок, де знають, що зебра прийде пити і вона їх. Та вода, затроєна певним диким молочком (*Euphorbia*), затроює зараз зебру, а чоловікови не шкодить.

Бушмени не мають навіть начальників, так як інші Негри. Коли підростуть, то женять ся без жадних форм ні обрядів. У них навіть нема ріжниць, що то дівчина а то жінка, того або сего. Такі то Бушмени.

Інші карли живуть на північ від пустині Калагарі, в Краю Анголя, і над рікою Конго. Але найліпше знаними єуть карли Акка, о котрих спомінають давні Єгиптяни, поет грецький Гомер і давні грецькі вчені. Тепер описав їх подорожний Стенлі, Швайнфурт і Юнкер.

Араби зловили раз одну таку карличанку і привели до Стенлія. Вона була довга на 33 цалі, а мала 17 років. Вона мала пречудні очі великі, як у молодой газелі. Волосє у всіх Акка і ще у другого племені крєвного Батва, не позвиванє в перчики, як у Бушменів, а рівно розложєне, хоть поскручуванє. Серєдний рїст тих карлів є 3 стопи до 4 стїп і 6 цалїв.

У тих карлів є однак цїле тїло покритє коротєньким волосєм, властиво вовною. Та вовна є дуже густа, сїравої барви. Карли ті полюють затроєними стрїлами. Та отруя така сильна, що чоловік часом вмирає від неї в одній мїнутї. Карли ті живлять ся плодами тими, що і Нєгри і мясом. Вони на голод витривалї. Але потрафлять зїсти і по 60 бананів і богато иншого на особу від разу. Вони подорожним страх подобають ся своєю високою інтелїгенцією. Стєнлі каже, що як такий Батва говорить на мїгї, то найдурнїйший з Европейців зрозумїє. Вони живї, веселї і добрі слуги, коли за молоду зловленї. Инші карли живуть на Андаманах і в Австралїазїї.

Так я розказав про Нєгрів афрїканських, а тепер перейдемо до Нєгрів австралїйських.

З усіх країв австралїйських, то властивї Нєгри замешкують там тїлько острови званї Мєланєзією то є Чорними Островами. Цїла Полїнезія замешкана расою кавказкою, котра в передїсторичних часах виперла Нєгрів, що замешкували тоді ті землі, і вони полишили в расї кавказкій деякі слїди. Також в Австралїї і на островї Тасманїя були вони мабуть першими жителями, до ко-

трих опісля прийшла домішка кавказка і маляйська.

Негри полінезійські ділять ся на західних Папуасів і на східних, Полінезійців властивих. Папуасами назвали їх Маляйці тому, що у них волосє міцно покручене; слово „papuah” — по маляйськи „кучерявий”.

Папуаси взагалі подібні до Негрів африканських, тільки мають вузний ніс, трошка більше вистаючий, а чашка трошка вузша. Також ростом вони тронка менші. Пізнати їх так легко по тім крученім волосю і по інших признаках, що учений Кеане каже, „що аж в очі бє, тақ дуже вони ріжнять ся від інших людей”. Вони високі на 5 стіи 6 цалів або і 8 цалів. Збудовані сильно, хоть ноги тонкі. Ніс глибоко всаджений при насаді.

Вони по трохи мішають ся з Маляями, котрі, як бачите на карті I., живють близько них. Характер їх є також живий, імпульзивний, ворущливий, і тим ріжнять ся від спокійних Маляїв.

Їх муштини в Новій Гвінеї пр. дуже пишнять ся волосєм і вони мають ріжні способи укладати волосє так, що не одна нані моглаб до них іти вчитись робити причіску. Часто затикають цвїти до волося, або прегарні пера райських птиць. Через ніс перетягають нераз паличку з кости або дерева. Особливо люблять нашійники.

Ті з них, що живють на березі моря, будують хати на стовпах на воді. Се річ дуже цікава, бо так будували і Швайцари в давнину. З таких хат легко остеречь ся від великих зміїв, яких там багато, і від ворога. Крім того ті хати здорові. Часом знов будують буди на високих деревах. Колиб па-

дійшов ворог, то вони кидають на него з гори каміне. На острові Борнео мають знов величезні спільні громадські домн чи властиво буди. На східній частині Нової Гвінеї займають ся вони по трохи рільництвом і управляють картофлю, банани, ям і цукрову тростину. Ті люди люблять дуже свинське м'ясо і свиний. Там мож видіти нераз, як молода дівчина держить на руках поросятко і пестить його так як у нас панночка котика або пєсика. Бачите, що люди всюди однакі. Капітан Вебстер бачив, як одна жінка давала ссати рівночасно дитині і поросяткови. Їдять вони також усяких хрущів і ящірок.

Папуаси суть войовничі, тому вони дивлять ся з гори на своїх жінок, як на робітників. З жінками обходять ся вони однак добре і держать їх за людей.

Жінки їх суть також войовничого духа. Вони захочують чоловіків до бою слідуючими словами: „Що! ти боїш ся? І ти чоловік і вояк? Е, йди! В тебе нема мужеського серця! Ти подібний до купи старих баб! Ти лишне натягнув би фартух, остав дома і варив їсти!” Подумайте собі, як так жінка завстидає чоловіка!

Коли парубок хоче женити ся, то оглядає ся за дівчиною. Але за дурно ніхто не віддасть. У них треба батькови дівчини заплатити. Вонаж робітниця. За дурно ніхто не віддасть робітниці. То не то, що у панів, що жінка добра тільки до їдження і спання і ще до неї треба доплатити. Молодий платить батькови дарунками. Дає поросєя, хліба, перли, дещо з тих товарів, що купив у Европейців, відтак пера з райських птиць, галузи бананів і т. д.

Не можна особливо забути на порося. Відданицю потім стрижуть і відбирають всякі оздоби. Не потребує-ж вона вже нікому подобатись, бо вже належить до одного. Дівчата молоді суть татуовані, то є натинані і запускані фарбою на тілі, а на лиці ні. Відданицю татуують і на лиці. Весіле відбуваєсь з великим торжеством. Їдять банани, ямн, бетель, а головно порося. Жінка однак кидає опісля кілька разів свого чоловіка і длятого сварять ся нераз, а то й бють ся.

Богато цікавого можна-б розказати про тих Неґритів, що жиють в деяких країнах полуднево східної Азії, на острові Малякка, на Андаманах і на островах Филиппнах. Понеже всі вони творять одну підрасу, то обмежусь тільки на Филиппнах.

Неґрито на тих островах звуть ся Аета. Є то дрібні темнозабарвлені люди подібні до загалу Неґрів. Чистих Неґрів там нема, бо Маляї усюди з ними женились. Аета є високий на 4 стоши і 6 цалів і є короткоголовий. Його ноги без литок і звернені до середини. Вони суть боязливі, лагідні. Числити не знають далше як до пять. Вони дуже звинні. Біжать страх скоро за дичною, а на дерево лізуть легко як малпи. Всі вони жиють поміж Маляйцями з раси монґольської і тому з ними дуже часто женять ся.

На них ми скінчили говорити про расу етіопську. Годить ся сказати, що 10 міліонів Неґрів живе в самих Злучених Державах. В деяких полудневих стейтах вони мають навіть чисельну перевагу. Тут вони стали народом культурним і розвинули велику торговлю і промисл, хоть не так сильно як білі люди. В інших краях Америки є

їх також по троха. Примішка крові нігерської скріпляє здоров'я і красу тіла, але псує барву лица, тому Англіїці ніяк з ними не хочуть женитись. Недавна неволя ще не довела їх до тих прикмет, котріб дозволили їм стати рівними Європейцям. Поступ в цивілізації зробили американські Неґри в кількох сот літах дуже великий, чи вони однак чують ся щасливими як і ті Неґри, що жиють в лісах Судану, цікаво знати.

Раса монгольська.

Другою великою расою є раса монгольська. Вона займає цілий Китай, Загангесові Індії, усі російські посілости в Азії, Корею і Японію. В Європі займає та раса найбільшу часть Поволжа і цілу північну часть Росії; на заході аж по залив Ботніцький, а до того північну часть півострова Скандинавського. На островах Мікронезії творить та раса головну часть складову, а в Австралії побічну. Ба, в Меланезії і Полінезії бачимо також сліди тієї раси. Вкінці заселяють остров Мадаґаскар Маляї, що належать до тойж раси.

Треба однак знати, що так само, як Монголи перли на Захід, так знов народи раси кавказкої йшли на Схід і наслідком того є велике перемішанє тих обох рас в північно східній Європі в Сибіри і полудневім Туркестані. Так з над Волги видимо усюди проломи раси кавказкої на північ до моря Білого і на схід до океану Тихого.

Монголи відділились від первісного спільного пня, що жив на Індійським океані. Було то в давних часах, котріб учений зве плейстоценом, а ми скажемо

просто „перед потопом”. Так як одні люди пішли до Африки, другі до Австралії, так треті пішли на північ, і то були Монголи. Тільки не треба думати, що вони так виглядали як тепер. Тоді ні Негри так не виглядали як тепер, ні тим паче Монголи. Ті різні раси творили зразу одні і були цілком до себе подібні. Доперва пізніше під впливом клімату і землі вони поволі відмінялись. В міру того, як ті Монголи множились, занимали вони що раз дальші простори і поволі доходили аж до океанів, Тихого і Північного Ледового і навіть до моря Балтійського. Одна часть відділилась від них дуже вчасно, перейшла на схід аж до Америки і утворила з примішкою раси кавказкої, що прийшла сюди з Європи, ще тоді як Європа була получена з Америкою, особну расу — а м е р и к а н с ь к у.

Так Монголи почали розширятись і дійшли, як сказано, до океанів, Тихого і Ледового. То було ще в сих часах, коли знаряди робили люди з каменя. Учені звуть ті часи палеолітичними. До Європи дійшли Монголи також в епоху камінну, але трохи пізніше в епоху неолітичну. Всюди однак в північній Азії і в східній Європі зіткнулись вони з расою кавказкою, котра розширялась з полудня до Європи а з Європи на схід.

В той час Монголи очевидно вже не творили одного народу, а поділились. І так дерево монгольської раси видало насамперед 2 галузи. Одна галузь монгольсько-татарська а друга тибето-індо-китайська (гляди обр. 10). Галузь тибето-індо-китайська розгалузилась в Китаю і в Індіях загангесових дуже сильно, дуже густими

Обр. 10. Китайська жінка високого роду.

ВАСИЛЬ ДУДАФ

дрібними галузочками. Від тої галузи пійшла ще одна галузь на острови Сунда і австралійські і там вона позросталась з галузями етіопською і кавказкою.

Друга галузь монголо-татарська пустила нові галузи, заняла цілу середню Азію, сягнула до океану Тихого в його північній часті, до моря Північного Ледового і аж до океану Атлянтійського в північній Європі.

Ті галузи були: Перша кореанська, від котрої пійшла ще одна нова — то є японська. Та японська галузь почала витискати з островів японських на північ расу кавказку, котра ще перше заняла була Японію. Останком тої раси кавказкої суть Айну, люди, що мешкають ще нині в північній кінці Японії на острові Езо.

Друга галузка — то властиві Монголи, котрі заняли східну часть середної Азії.

Трета галузка, то Чукчі півночи, котрі заняли північні сніги і леди і віддали одну галузку аж до Америки мабуть через залив Берінга, то є Ескімосів.

Четверта галузка є Фіно-турська, з котрою раса кавказка стикаєсь на кождім кроці. До неї належать і Татари, що напали на наш край. Від тих Фіно-Турків відділились насамперед Акади, що заняли Вавилонію в часах майже передісторичних. Галузь Фіно-Турська пустила насамперед парісток, що дав Самоїдів і Ляпонців. Сама-ж вона є подвійна. Фіни, що обнимають племена північної Росії, і Туркгу, до котрих належать племена східної Росії і цілої західно-середної Азії. Від Фінів вийшли Болгари і Мадяри, а від Турків ішли Ха-

зари (по части), Печеніги, Половці, Торки, Татари і Османи, або європейські Турки. Я подав той родовід для того, що є багато Русинів, що читають історію, то їм цікаво знати, як що де, куди й як.

Обр. 11. Замежні Татари.

Тепер вже можна розказати про поодинокі народи. Ним однак то зроблю, скажу ще коротко загально про Монголів.

Монголи загалом суть трохи нездарні, прибиті. Вони не вміють дати якомусь ділови початок, не

мають ініціятиви, але коли почнуть що, то доведуть з великою витривалістю до кінця. Вірити їм в нічім не можна, бо вони не мають нічого другого на увазі, як тільки то, щоб повести усе на власну користь. Ростом вони менше як середні, 5 стій 4 цілі; лиця після того як ми їх судимо не гарні, добрячі, спокійні, глиняні, самолюбіві. Перекрій волося, як сказано, округлий *О*, волося загалом нема у них на бороді; на вусах є воно. Загально називають їх расою жовтою. Подаю тут два образки людей тої раси обр. 10. і обр. 11. Перший представляє Хінку, а другий групу Татарів.

Китайці.

Китай є то вельми великий край у східній Азії. Простором займає більше як Злучені Держави, а що до числа жителів, то оцінюють, що живе там над 400 мільйонів людей.

У всіх інших краях змінюєсь усе дуже скоро. І мешканє і занятє і ряд, а в Китаю вже 4 тисячі років занятє і ряд і віра і багато другого остає таким самим. В Европі період удільних князів тривав якийсь час, потім наступив період одного великого монарха, цісаря або короля, — в наші часи народ відбирає вже власть від монарха і с а м с о б о ю п р а в и т ь. В Китаю скінчив ся давно період удільних князів, а 4 тисячі років тривав період абсолютного монарха. Від кількох літ в Китаю є республіканський устрій. В Европі період монарха абсолютного тривав дуже коротко: 100—300 років.

Китаєць є не зле збудований на тілі; він повніший як на пр. Гіндуси, але менше мускулистий, як Європейці. Барва тіла у нього якась брунатна, трошки жовтава. В північнім Китаю вона очевидно ясніша, в полудневім темніша. Волосє довге, чорне. Борода також чорна, але дуже рідка. У них на тілі росте дуже мало волося. Очи чорні, малі, скісні. Кости щок дуже високо осаджені, під очима, а ціле лице цілком округле, як бачите на обр. 10. Ніс короткий, приплющений, широкий на кінцях. Губи трошка грубіші як у Європейців. Китайці мають маленькі руки і ноги.

Жінки їх менші, як жінки в Європі. І хоть воно не випадає говорити так про жєнщини, а все таки скажу, що вони негарні, хоть очи їх сьвітять добрим гумором і оживлені молодостю і здоровлєм.

Китайці носять коси на голові. Тільки не треба думати, що то у них звичай з первовіку, ні! Коси наказали їм носити доперва перед 200 роками Манджури, котрі впали з півночи до Китаю і завоювали Китай. Манджури носили коси і приказали і Китайцям носити, яко знак підданства під грозою смерти. Не минуло 50 років, а коса стала такою окрасою, що кождий Китаєць вважав би ся нечесним чоловіком, колиб не носив коси. Ті їх коси суть крєвні тим „оселедцям”, які носили давно наші козаки на голові.

Над Китайцями панував цїсар, що звав себе Сином Неба. Всі Китайці були його дітьми. Він був посередником межи своїм батьком Небом а дітьми. Його власть була велика, але його окружали великі

церемонії. У Китайців усе полягає на церемоніях. На кожду годину приписане у него инше занятє.

Царство його поділене на провінції. В кожній провінції є заступник цїсаря і губернатор. Губернатор підлягає заступникови. Провінція поділена на округи.

Всі урядники поділені у ших на чини так, як і в Европі. Кожний урядник мусить бути мандарином. Мандарини ті поділені на 9 ранг, а кожда відзначаєсь гүзиком ношеним на шапці. Одна ранга має червоний гүзик, друга синій і т. д. Урядники ті дуже добрі, бо кожного легко підкупити. Таких однак, що не хочуть дати гроша, беруть вони нераз на муки.

Китайцям дуже ходить о те, щоб мати снів, котрі би продовжали їх імя і палили тіміям по смерти. Новонароджену дівчину часом подіває куди небудь жінка Китайця, бо дівчат не хочуть мати.

Є у них богиня дїтій, що зве ся: Мати. Кожного року на храм йдуть до церков на прощу ті жінки, що не мають дїтій: вони ставлять перед іконою свїчку, палять тіміям і обіцяють, що принесуть ще жертву благодареня, коли їх „Мати“ нагородить дитиною.

Коли приходить час, що має народитись дитина, то кажуть, що два женські демони являють ся, щоб убити жінку. Тому треба їх чимсь переблагати. І от кладуть на стіл тарїлки з їдженєм, кадилом, цвїтами і фальшивою монетою. Кличуть пона і той читає молитви. При кінци церемонії просять злих духів, щоб прийшли і далєсь ублагати жінці і її чоловікови.

Коли роднини тяжкі і жінка слаба, то приятелі роблять куклу. Та кукла представляє богиню „Матір”. Її носять коло дверей комнати, в котрій лежить хора, так, щоб богиня „Матір” ніби танцювала. Часом танцює вона на самім тілі хворої. То облекшує біль поліжницьі.

Хоть в Китаю є віра, однак Китайці суть з характеру нерелігійні. Вони почитають гарно хиба своїх предків, котрих дуже шанують. Впрочім не вважають на віру, бо то не приносить їм користі. Так бачимо, що ті люди хоть вірять, так вони таки не-релігійні, бо вони не мають того ніжного, тонкого чуття, котре каже їм шукати десь дальше чогось кращого, вишшого. Наші же люди мають те чутє, і кажуть деякі люди, що те чутє релігійности остає навіть тоді, коли люди перестануть вірити.

Вірою в Китаю є ісповіданє філософії Конфуція і Ляо Тше. Ляо Тше написав таку книжку, що зветь ся „Тао” і в ній виложив свою філософію. Він виложив, що правда поборе зло, а філософія та зве ся Таоїзм. Конфуцій знов виложив, як чоловік має жити. Наука його слідує: Воля неба пізнаєсь з того нахлону до доброго, який кожний чоловік в собі чує. Небо установило цісаря для добра людий. Коли однак цісар робить людям кривду, то він поступає проти волі Неба. Того Небо не хоче і тоді Небо жадає від людий, аби його усунули. Так Конфуціани поклоняють ся Небови, але і Землі. Особливо розширене є поклоньство предкам: „Обовязок, котрий всякий довжен своїм родичам, є першою і головною між всіми чеснотами”.

Третою вірою є Шаманізм, або по хінськи Hwang Kiao, то є „жовта секта”. Так вони звать ся тому, що попи їх носять жовту одежу. Головою їх віри є Далай Ляма, котрого столиця є в Лясі, в Тибеті, там де тепер війна з Англійцями. Там в Путалі є великий монастир і там жие Ляма. В Монголії є багато лямів, то є попів. Ті знов, що вже перемогли всі похоти свої, звать ся шаманами.

Вони мають 10 заповідий: 1) не убий; 2) не кради; 3) не чужолож; 4) не свідчи фальшиво; 5) не пий вина ані не їдж мяса; 6) не дивись за шовковою одежею і за нашитками, не вживай пахучих мастий і не малюй твого тіла; 7) не співай, ні не плясай; 8) не сїдай на високій, вигідній канані; 9) не їдж тоді, коли не пора; 10) не пожадай жадного невірника, ні золота, ні срібла, ні гроший, ні жадної цінної річи.

Тая віра, то є Шаманізм, розширена більше в західних краях Китаю, де ще народ меньше сучий і де ще переймаєсь якимись ідеями.

В Китаю розширюють також християнство. На вілько воно може розширитись і яке воно може бути між тим практичним народом філософів, що мають 4 тисячі літ практики житевої цивілізованого народа, не знати.

Тибетани.

Тибет лежить на північ від найвисших гір, від Гімалаяів. Тибетани належать до раси монгольської. Вони люблять дуже музику, спів і танець і люблять страх забави. Яка небудь оказія і от зараз у них празник. Їх столиця зветь ся Лясса, або „Мешкане

богів". Там жне їх первосвященик: Далай Ляма, що є у них і світським володарем. Попи їх носять жовту одіж і звать ся лями. Є однак у них ще і „чорна секта", що зветь ся Бонба. Одіж у них є чорна. Тибетани відзначають ся тим, що суть дуже побожні. Попів у них мало що менше як світських людей. Молитва „Он мане падме гум" не сходить їм з уст. А щоб богам догодити, а собі облегчити труд, то вони повідумували молячі ся камінці, молячі ся піраміди, молячі ся хоругви, що повівають на дахах, молячі ся колісцята і млинки. Се дуже практично. Накрутить млинок і він молить ся. У них в ужитю всякі рожанці, котрі не виходять їм з рук.

Тибетанці суть інтелігентні, лагідні, чемні, очевидно забобонні. Вони підлягають вже 180 років китайському правліню, а занятєм у них випас худоби і торговля.

Індії загангесові або Індо-Хіни.

Головними жителями Індо-Хін і Маляки суть Шани, Ляоси, Сіямези, Анамези і Камбодійці. Всі вони належать до раси монгольської, до галузи Тибето-Індо-Чайнів. В останніх часах однако відкрито в долині ріки Ме Конг людей кавказкої раси. Мова-ж у тих людей кавказкої раси належить до мов маляйсько-полінезійської фамілії.

Сіямези.

Коли півостров Індії загангесових поділимо лініями з гори на долину на 3 частин, то середня часть є Сіям, західна зветь ся Бурма і належить до

Англії, а східна творить царство Анам, до которого належить Тонкін, Кохінхіна і Камбодія. Сіам є незалежне царство і лежить над рікою Ме Нам.

Сіямези суть гарно збудовані. Барва тіла оливна а волосє чорне. Барва шкіри темнійша як у Китайців, але гарнійша і яенійша як у тих Монголів, що мешкають на полудне на півострові Маляйським і на островах між Азією й Австралією. Сіямези люблять дуже купатись, по кілька раз на день в їх глибоких ріках. Воно й добре, бо там дуже горячо. Многі голять волосє на голові, лишаючи тільки невеликий чуб. Діти носять волосє. Коли-ж підростуть і настає час голєня, тоді обходять празник в родині. Запрошують приятелїв і крєвних. Пускають штучні огні. Попи читають молитви, мпють голову молодого хлопця, окрашують її блескучими дорогоцінностями, які тільки є в родині. Під час того грає музика. Присутні складають новоостриженому желаня і дари.

Бородатого чоловіка рідко побачите, бо волоски вони звичайно вискубують. Всі Сіямези люблять дуже оздібні річи. Рідко здиблете родину, котра би не мала хоть троха дорогоцінностей. Перстені, золоті і срібні, окрашують руки дітний. Дорогі нашійники, кульчики і пояси носять радо і часом так богато, що аж невігідно носити те все.

Так як Китайці так і вони вважають довгі пазурі яко ознаку висшости. Люблять чорнити зуби. Сіямези суть дуже тверезі. Коли-ж чоловік який почне вже шити, то не до нестямн. Курять опієм і тютюм. Чаю пють так богато як і в Китаю.

Вони дуже шанують власть. Всякі возні, писарі, жандарми, урядники, чули би себе в Сіамі, як

в царстві божім. Жаден чоловік низшої ранги не відважить ся піднести голови до уровня свого начальника. Ніхто не перейде через міст, коли йде який начальник. Вони шанують також старших. Цар є високе существо, і його підданий падає на землю сто разів, нім приближить ся до него. Підчинені зближують ся до своїх начальників, зігнувшись в дугу. Число поклонів означає ся після ранги.

Коли молодець має женити ся і коли вже все приладжено, тоді він удаєть ся до молодої, як тільки можливо, в широкім човні, окрашенім флагом з дарунками, як: одежа для будучої жінки, начине, овочі і т. д. В середині є коровай в виді піраміди, окрашений ясними барвами. На човні тне музика. Прибувши до берега, виходить молодий з човна і йде до дому дівчини. Настуває гучна забава без релігійної церемонії.

Коли хто тяжко захоріє, кропить його піп сьвяченою водою і читає уступи зі сьвятих книг. Коли чоловік умре, починають голосити: „О тату, добродію, чому лишаєте нас? Чи ж ми вас оскорбили? Чому відходите самі? Ви-ж самі завинили! На що їли овочі, що стали причиною дизинтерії. О горе нам! О розпука!” Потім мнють тіло, завивають в білу одежу і кладуть в домовину. По однім, або по двох днях виносять домовину, але не через двері, а через діру, яку роблять умисно в стїні. Потім обносять небіщика 10 разів довкола хати, але так скоро біжать, як тільки можна. Се тому, бо вони хочуть, щоб небіщикови закрутилась голова, і щоб не знав куди вернути, щоб не страхав живих. Потім везуть тіло на човні до сьвятині, щоб його спалити. Перед спаленєм мнють лице молоком з коко-

сового оріха. Спалені кости беруть в урну і несуть домів. Коли умре бідний, то тіло його крають і дають грабежним птахам. Коли-ж дуже багатий, то пускають штучні огні і попи говорять бесіди, а всякі комедіянти показують комедії, з музикою, котру Сіямези дуже люблять.

Шани і Ляоси живуть головно в північнім Сіямі. вони належать властиво до Сіямів.

Шани західні женять ся в той спосіб, що молодий їсть риж зі своєю нареченою з одної тарілки в присутности кривних, і каже, що буде її удержувати.

Коли Шан умре, то мнють його, убірають в білу одіж і кладуть в рот гріш на дорогу, щоб душа мала чим оплатити ся, коли того треба буде. Попи читають над усоншим молитви кожного дня, поки не винесуть. Перед процесією похоронною йде найстарший син з обнаженим мечем, щоб очистити дорогу зі злих духів, що заступають її. Підчас того кривні танцюють. Для попів несуть дари на гріб і там їм дають жовту одіж, хустинки, парасолі і инше. Коли прийшли на гріб, обходять кривні, чоловік чи жінка і діти, брати і сестри около домовини з запаленими свічками на знак пошани для умершого. Потім попи читають коротку молитву і законують тіло. Багатих і попів палять, бо палене є благороднійше у них.

Шани думають, що коли чоловік засне, то тоді душа приймає вид мухи і улітає: тому вони не будять нікого нечаяно. Бо подумайте, що душа не малаб часу влетіти до тіла!

Инші народи Індій загангесових досить подібні до описаних.

Маляї.

Маляї належать до раси монгольської. Вони вчасно відлучились від галузи Тибето-Індо-Хінів. Вони замешкують Малякку і всі острови між Задною Індією а континентом австральським, з виїмкою Нової Гвінеї і деяких островів на захід від Нової Гвінеї, замешканих Пануасами. В Мікронезії і на Філіппінах вони становлять найбільшу частку примішки. Також на континенті австральським є значні а на Полінезії дуже слабкі сліди Маляїв. Врешті займають вони Мадагаскар. Головна частка островів замешканих ними зветь ся Маляїзія.

Народ той є загально 3—4 цілі менший від Евронеїців. Барва тіла яєно брунатна. Лице яєсь квадратове з вистаючими понід очима щокими. Чорні очі не суть скісні. Видимо отже, що раса монгольська не конче муєть мати скісні очі. Волосє чорне. Уста троєка за широкі. Борода, коли їй даєть рости, є рідка і на перший вид чоловіки суть дуже подібні до жінок.

Маляї суть благі, спокійні, лагідні в обходженю; проти власти ніколи не бурять ся. Вони ніколи явно не покажуть якогось подиву або страху. Говорять помалу і роздумують над кожним словом. Маляї ніколи не образить другого і не буде ніколи шореткий. В тім всім вониб видались нам правдивими вівсяними Малаями. колиб ми про них не знали, що вони потрафляють бути жорстокими з цілковитим спокоюм. Тому і грабежи і убійства там так часто трафляють ся. Працювати вони не дуже люблять. Люблять за то покурити опіюм, і вдоволяють ся малым. Жінок вони досить шанують.

Рідль каже, що чоловік не бє у них ніколи своєї жінки.

Вони люблять судити ся божим судом. Коли хочуть знати чия вина, то держать запалену сьвічку межі обома, що позивають ся і куди поверне ся огонь, той винен. Або знов скробають обом позиваючим ся голову з заду острими трісками бамбусовими, і з чиеї голови виплине більше крови, той прогаре справу. Люблять і мають деякі дуже гарні пословиці на пр. „Навіть риба, що жие на дні моря, попадає вкінець в сїтку”.

Над тими Маляями панують Голяндці. Ними легко правити, коби тільки мати трохи чутя для них і терпеливості і бути все спокійним, холодним і розважним. Треба оминати того „забогато права” як то люблять на пр. Німці, а рядити простійше, як то вміють власне деякі Англіїці і Голяндці.

Японія.

Японія є „Країною Сходячого Сонця”.

„З початку була земля м'ягка як болото, або як густа олива, що пливає на воді. З того болота виросла рослина звана азі (*Egianthus japonicus*), з котрої вискочив бог, щоб творити землю. Він звав ся Кунісоко-татсіно-мікото. По нїм явив ся бог і богиня, що мали печи землю з болота і з піску. Бог Ізанагі і богиня Ізанамі станули на небеснім мості і омочили коніє в багнисту воду. Опісля піднесли коніє, і кожда капля що упала, утворила один острів. Тих островів накапало около 4 тисячі. Вони опісля зійшли на острів Даї Ніпон, на найбільший

остров, де тимчасом виросла азі високо як стовп. Вони там посідали і споглянули одно на другого з подивом. На лихо богиня заговорила перша. — Дитину, що їм ошієля народилась, зложено в арку з сїтнику і пущено на воду; вона однак спаслась і була прародичем Японців”.

Таку річ розказують собі Японці о своїм краю і о собі.

В Японії змішалось кілька рас. Причина того лежить в тім, що той край полученій з архіпелягом Маляйським, з Америкою і Камчаткою цілим рядом островів, а від Кореї відділений тільки нешироким проливом морським. В тій мішанині переважає однак сильно елемент монгольський і то з галузи монголо-татарської, до котрої належать і Кореанці.

Японці суть ростом на 5 стіп 4 цалі; мають вузкий, але гарно виточений ніс, малі чорні очи, менче скісні як у Китайців; довге чорне волосє, мало бороди і короткі ноги. Між бровами у них більше віддалене як у інших. Барва скіри є оливно-жовта. Гільмар каже, що не видів народа, у котрого барва тіла так дуже ріжнить ся від барви лица, як у Японців. У них тіло таке біле, білійше як у Англійців і то як у женщин так і у мушци. І то не поодинокі а загально в ріжних місцях і у ріжних Японців. Він каже, що добре тому придивив ся, як купались.

Японці суть витревалі, фізично не сильні, зі слабими мускулами і вузкими грудьми. Однак вони добре доказали, як вони інтелігентні, поступові і хоробрі до геройства. У них міцно розвите почутє чести, котре перейшло в страсть і довело до діл страшного посьвяченя, самовідреченя і жорстоко-

сти. Вони єуть підприємчиві і оригінальні і в тім різнять ся від Китайців. Але вони вміють і наслідувати так, що перевнесли в тім Китайців. Перший паровий корабель з машинами збудували вони після одної голяндської книжки, що трактувала той предмет.

Японці єуть дуже шармантські, звичливі. Почуте чести доводить їх до поєдинків, одиниць і цілих фамілій, так, що з того нераз виходить страшенний гнів і невмолима пімета.

Японці люблять дуже забавлятись. Театрам і комедіям нема у них кінця. Пересиджують на них годинами. Ще й то гарне, що купають ся, нім йдуть бавитись. Люблять вони всяку штуку і їх звать народом артистів. У них нема ніякої неділі, і вони роблять собі сьвято, як нема що робити.

„Жадеи народ не відносить ся так обоятно до релігії і релігійного научаня, як Японці”. Є у них релігія Будди, а другою народною релігією є Шінтоїзм. Треба тільки знати, що то, що у нас релігія, то у них є фільзофією. то є не так вірою, як міркованєм. Вчений Мотурі каже, що Шінтоїзм не має виразних принципів моральних і цієля тієї фільзофії чоловік буде творити добро, коли буде шитати свого серця. Віра отже стала розумовою практичною мораллю.

Кореанці.

Є то парід, за котрий біють ся Москалі з Японцями. Волосє у них чорне. Є однак у них лиця, що виглядають як Англійці. Се тому може, що там є деякі сліди раси кавказкої.

Ті, що борються за права жіночі, могли б мати на Кореї велику втіху, може ще більшу як в Америці. Жінку там цінять високо і вона заживає великої свободи. Тільки богачі держать жінку в заперті. У них діти дуже шанують родичів і поведене дитин підлягає особнім правилам. Коли син стрітить батька на улиці, згинаєсь перед ним в найнижнім послусі. Коли пише до нього, то вживає висловів таких, що показують глибоку пошану. Коли батько хорий, син його доглядає; коли в в'язниці, мусить бути близько него. Коли батько на вигнанню, син ділить його долю. Ті послідні річи гарні, чи однак для висказування пошани треба згинатись в три погібелі, не знати.

Властиві Монголи і Фіно-Турки.

В цілій північно-східній часті Сибіри і в північних частях китайської імперії живе велика галузь монгольської раси, галузь властивих Монголів. Властиві Монголи займають східну часть тих країв, хоть часті вандрівки довели до того, що та галузь попускала віти декуда далеко на захід і втиснулася декуда аж в Европу.

До монгольської галузи належать властиві Монголи китайські, Калмики з Цунгарами, Буріяти і Манджури. Манджури творять особну галузку, до котрої належать Тунгузи, Чинуті, Ороші, Гольди, Дунгани і др.

Північно західну часть Сибіри, Туркестан і цілу північно-східну Европу заселяють Фіно-Турки, і то Фіни головно північну Европу і середуще

Поволже, а Турки Азію, а в Європі на захід поза долішну Волгу.

До Турків належать Кіргізи, Узбеки, Татари і Якути, що висунулись далеко на Схід. До Фінів Сопоти, Остяки і Вогули — всі в Азії, а в Європі Фінляндці, Зиряни, Вотяки, Череміси і Мордва. Ляпонці і Самоеди вчасно відділились від Фіно-Турків.

В самій північній Азії живуть ще Коряки, Чукчі, Камчадалі, Гіляки, а в Америці Ескімоси, котрі усі ще вчаснійше відділились від галузи монголо-татарської.

Перейдемо тепер коротко найважнійші з тих народів.

Монголи властиві.

Найважнійшим народом, що належить до галузи монгольської, суть властиві Монголи. Вони замешкують Монголію, то є край між Сибірію, Манчжурією, Алтаєм і Тіяншаном. Знаєте, що значить те страшне і погордливе слово „Монгол”? Воно значить „хоробрий” і воно й справді Монголи не аби які! Були вони пострахом сьвіта. 1236 року вони ударили на Кавказ, на Георгію і Велику Орменію. Рівночасно вислали одну армію проти Кореї, другу проти Китаю, а третю до Європи. Вони залили тоді нашу країну, несучи смерть зі собою. Однак через ті походи вони змішались з Китайцями, Турками, Тибетанами і Іранами і поволі уступили з арені історії.

Монголи мають лице ще більше плоске як Китайці. Тому, що вони все на кони, тому у них ноги короткі і малі. Литки також малі, а коліна вигнені

на вні. Вони не живуть на однім місці, а переганяють скот з місця на місце, бо займають ся виключно випасом худоби. Вони мають найліпших на світі соколів і псів, що їм служать до польованя. Живлять ся виключно мясом і молоком. Їдять конний, верблюдів і псів, але тільки товстих. Пють кобиляче молоко, зване кумис. Те молоко записують і англійські лікарі яко лікарство проти сухіт. Вони суть дуже витревалі на всяку біду. Люблять гостинність, суть добросердечні і приязні. Люблять ходити на прощу до міста Урги, де суть лямайські церкви.

Тунгузи.

Той нарід живе між великою рікою Єнізеєм, а Тихим океаном. Хоть вони й Монголи, а вчений Кін каже, що „неможна сумніватись, що вони є одним з найблагородніших народів”. Вони кочують. Ті, що над Єнізеєм, мають череди ренів і полюють крім того. Вчений Тіль каже, що їх жінки носять нераз на собі футра соболеві і боброві вартости кількох тисячів. Деякі у них займають ся і рільництвом. Футра, які носять в Европі, походять від них. Вони полюють на звичайного і білого лиса, на рена, вовка, медведя, горностая і др. Вони мають незвичайно бистрий зір. Але дивно, що не вміють відрізнити барви жовтої від зеленої, а зеленої від синьої.

Вони суть дуже товариські, живі і мають гарні форми в обходженю. Врангель зве їх „Французами тундрів” то є північних країв, а Кастрен „шляхтою Сибіри”.

Калмики.

Калмики живуть на Сибіри і над рікою Тарім в Середній Азії, а також над Каспієм в Європі. Віра у них така, як в Індії, то є віра в Будду. Попи їх звать ся лямами. Є у них рокове свята, на котре збирають ся ті лями до місця званого Йог. Там зносять вони кістки умерших лямів з всіх сторін свята і варять в кітлі. При тій okazji скаче двох або трох старих лямів в кияток. При кінци свята розділюють той росіл між присутних лямів, котрі наповнюють тим мідяну посуду, яку носять привязану до пояса. Вернувши в свояси, розділюють росіл між тих лямів, що не були на празнику. І коли ляма їсть, то вмочить перше деревяне держальце в тую юшку і дотикає нею язика.

Калмики не мають гарного характеру. Вони нечесні, хитрі і шияки.

На північ від них над озером Байкал живуть Буріяти. З усіх народів Сибіри їх є найбільше. Вони лінпві і нетовариські. Мають багато овець, коний, худоби. Один Буріят мав 6.000 овець, 2.000 рогатизни і 200 коний, а одна Буріятка 53.000 скота. Які вони однак не є, а англійські місіонарі таки довели до того, що вони перевели біблію на свою мову і вона вживаєсь у них.

Кіргізи.

Кіргізи належать вже до Турків і заселяють Туркестан. Туркестан замешкують побіч них особливо на полудни Іранці, що належать до раси кавказкої. Кіргізи ділять ся на дві часті. Одні Кара-Кіргізи або Чорні Кіргізи, котрі мешкають на

полудневім сході Туркестану, в горах Памір і Тян-шан. Другі суть Кіргізи-Козаки, що живуть на рівнині Туркестану і ділять ся на 3 орди.

Кіргізи-Козаки суть на пів Турки, на пів Монголі. Суть малого росту, коротконосі, малоокі. Живучи на пустинних степах, випасають худобу. Суть вони дуже витревалі так, що можуть бути цілий день не пивши а тиждень не ївши. Люблять дуже баранину, але на великі і празники їдять конину. Пють чай і кумис.

Чоловіки голять голову, а лишаяють коротку, рідку бороду. Люблять дорогоцінності. Сідла і пояси окрашені часто золотом, сріблом і дорогими камінями.

Кіргізи заручують дитий дуже вчасно. Дівчина коштує звичайно 100 кобил, а найменше 27. В 1868 р. коли уряд російський видав розпорядження, що дівчина може не виходити заміж за того, з ким її дитиною заручили, то вони держали закон той в тайні. Колиж такий закон оголошено, то багато дівчат виступило і жадало волі.

У них люблять, як уродить ся хлопець, але як дівчина, то се не вважаєсь добром. Коли чоловік умре, то миють тіло, завивають в білу одіж і несуть скоро несуть до гробу. Гріб копають на 3 стопи, а потім місце означають каменем і кривні приходять потім на гріб через 40 днів.

Уряду у них нема. „Ми всі рівні; у нас кождий чоловік є царем” — кажуть вони. Титул „хан” є у них більше почесний.

В Бохарі на полудни живуть Узбеки, також Турки, але в них є трошки монгольської крови. Узбеки культивують музику і поезію. Щодо віри, то

суть вони фанатиками, то є загорілими магометанами.

Татари, що їх видите на обр. 11, суть, як бачите, цілком пристійними людьми, котрі спокійно живуть собі в Криму, над Волгою і подекуди в Азії і суть досить цивілізованими. Вони належать до галузи Турків. Колись під іменем Татарів перли на наш край ті всі народи галузи турецької і монгольської, о котрих ми що йно писали.

Якути.

Той нарід, що належить до галузи Турків, жие над рікою Лена. Лежить у їх краю місто Якуцк, найзимнійше місто на цілім сьвіті. Земля замерзає там на 50 стін.

Якути суть досить нездарні, чемні і гостинні. Вони дуже видержалі. Якути мають прегарний апетит. Кажуть, що чотирох Якутів з'їдять одного коня. Загалом народи північні їдять богато, особливо товщи, бо їдженє потрібне для удержуваня тепла тіла.

Якути мають віру християнську. Їх було трудно навернути, так поши православні взялись на спосіб. Видано указ, що добрих і льяольних Якутів вважає цар достойними бути прийнятими до руської віри і стати членами царської християнської родини і вживати тих привілеїв, яких вживають його діти. І от Якути почали одні швидше других приримати християнство, хоть і шаманство має там свій вплив.

Фіни.

Фінська галузь розрослась в північній Європі. Вони сягали колись аж по горішній Дніпро і по Десну, займали ціле Поволже і провінції надбалтійські. Тепер майже всі вони говорять великоруським язиком і вважають ся Москалями. Коли поглянути на мапу народів Росії, то мож бачити, що вони творять тільки острови цілком з'ізовьовані. Їх мова скоро щезає. Так на наших очах никне мова Мордви, Чувашів, Черемісів, Зпрян, Вотяків і ми вже о них не будемо й говорити. Так колись щезла мова Мері, Чудів і Весц, о котрих говорять літописи. Очевидно нарід не подіваєсь, але подіваєсь його мова.

Фінляндці.

Колись думали вчені, що ціла майже Европа належала до арійської фамілії, тобто до кавказкої. Тимчасом тепер звісно, що фінські племена замешкували цілу північно-східну Европу.

Коли ми однак говорили о Монголах, то все говорили ми о чорнім волосою. Тимчасом у Фінів бачимо вже сині очі і русе волосє. Се перший у нас народ з русим волосою і синими очима. То вже суть признаки раси кавказкої, що показують сильну примішку. І борода у них росте в пояс. Зійдїть прочу Монголію від кінця до кінця, то не побачите доброго заросту. Є у них вже видно шведська кров і то не мало мабуть. Фіни є народом високо цивілізованим. Віра у них лютерська. Вони інтелігентні, однак дивно, що у народа того багато забо-

бонів і віри в магію. Ще дивнійше, що вони загальноно почитають медведя. Чи він допик їм так дуже, чи може в ній бачать символ царя, не знати, а таки медвідь є у них щось троха богом.

Ляпонці.

Народ той живе на північ від Фінляндців, в Росії і на півострові Скандинавським. Ляпонці суть славні тим, що вони великі чарівники. Були часи, що навіть англійські моряки удавались до них на науку чарів. Кажуть, що „Ляп” як раз значить по шведськи „чарівник”.

Ростом суть Ляпи трошка за малі. Особливо руки і ноги у них дуже короткі, а ноги таки дуже маленькі. Ляпи суть раси виразно монгольської, хоть очі цілком не скісні, але голови короткі і щоківі кости вистаючі. Видно у них однак сильну примішку крови кавказкої. Деякі дівчата мають гарні лиця — кров з молоком. У них нема інших звірят кромі рена і пса. Віра у них християнська і вони суть дуже побожні.

Спіймну тут ще про Банкірів, що живуть між Камою а Уралом. Суть то статарщені Угріїці.

Ескімоси.

З народів живочих на далекій півночі суть найважійші Ескімоси.

Слово Ескімос значить „сироїд”, то значить, що вони їдять сире, неварене мясо. Вони живуть на самій далекій півночі північної Америки і на Гренляндії. Давнійше думали, що вони живуть тільки понад самим морем. Пізнійше однак відкрито

деякі їх племена, що живуть далше в глиб краю, однак все таки недалеко моря. Ескімоси суть споріднені з Чукчами і Коряками, що живуть на північних кінцях східної Азії. Вони й подібні до них. Ростом досить невеликі, середно на 5 стіп 4 цалі. Учених антропологів ударає у Ескімосів то, що вони дуже довгоголові, хоть належать до раси монгольської, а Монголи суть в більшості короткоголові. Коли очистити їх з бруду і смальцю, і діткнути шкіри, то чує ся вона так, як товста свинина, і має бліду, охрово брунату барву. Очи у них скісні, лице широке, товсте. Вони мають склонність товстїти. Вони дуже легко розсьміють ся, тому досить приємні. Довгого віку вони не доживають. Не богато дотягає до 60, а старіють ся після сорока! У них жінки убрають ся в шаравари так як і чоловіки. Загалом не одно, за що жінки у цивілізованих народів донерва борють ся, жінки менше цивілізованих давно осягнули.

Ескімоси ловлять рибу і дикого звіра. Їдять майже саме мясо і рибу, як найбільші пани. Тай їдять вони коби здорові! 10 фунтів одному, то він зїсть відразу і ще й оглядаєть ся. Їдять сире мясо коли замерзло, але сьвіже часом варять.

Коли забють рена, то споживають і то, що находить ся в жолудку.

Там, де з ними стикають ся Індіянці, там вони з ними женять ся і з того повстали вже мішанці.

Живуть вони в підземних хатах з каміня і землі. Декуди будують однак на зиму хати зі снігу і леду. Вікон їм не треба, бо в зимі і так у них сонце не сьвітить, а літом вони не мешкають в підземелю, а будують шатра з кожї і в той спосіб

мають інші мешкання на літо, а інші на зиму, як які великі пани.

Щодо женитьби, то давніше парубок силою забирав дівчину від батька. Тепер вінчають їх християнські попи.

Так само хоронили давніше на горбах, не в землі, і клали купу каменя на верх. Очевидно потім приходили не раз вовки-сіроманці і медведі і поїдали тіло. Такі гроби найшов вчений Гольм на Ескімо Айленд, на Лабрадорі. Тепер під впливом християнства старають ся хоронити глибоше, але замерзла земля не дозволяє і зістає звичайно по давньому. По смерті члена родини мають звичай якийсь час здержувати ся від роботи, і занебувати одержу і волосє і так з нехлюйства і без того великого, роблять чесноту.

Раса американська.

Раса Індіан американських відлучилась від раси монгольської дуже вчасно. Тоді раса монгольська ще не мала тих признаков, що тепер, то значить виглядала инакше. Тому расу американську мож вважати або за монгольську або за осібну, бо діло в тім тільки, щоб знати, як ся річ має. Індіанци прийшли до Америки перед Потопом. Вчені геологи звуть ті часи: Плейстоцен.

Тоді ще люди не знали вживати металю і усі знаряди робили з каменя. Була суперечка між вченими, куда і як прийшли люди до Америки. Отже висліджено, що найбільша часть їх прийшла, як сказано, з Азії тоді, коли вона була получена з Америкою. Однак часть прийшла і з Європи, бо й

Європа була перед Потопом получена на півночі з Америкою. З Європи прийшли люди довгоголові, а з Азії короткоголові і от з тої мішанини повстали Індіани. Вони є на сході більше довгоголові, а на заході більше короткоголові.

Від того давного передпотопового часу зносин ніяких між Америкою, а прочим світом не було аж до наших часів. Тому не найдено ніяких слідів, котрі би говорили о якихось взаєминах. Тому культура Індіан є автохтонна. Та культура йшла однак паралельно культурі в Старім Сьвіті, і тим об'яснюєсь, що учені не нашли ніякої різниці між орудіями камінними Старого і Нового Сьвіта.

Як виглядають Американці?

У Американців або Індіанців жінки суть цілком подібні до чоловіків, — то впадає в очи всякому, хто їх видить. Борода і вуси не ростуть у них цілком. Волосє довге, рівне, грубе, як грива у коня. Переріз його округлий, тому воно таке рівне. Скіра мідяна або жовтаво брунатна. Губи і ніс подібні, як у Європейців, тільки ніс звичайно буває як дзюб у орла. Щоки під очима у них добре вистають. Долішня часть чола вистає на перед і кости, що над очима, суть сильні. Очи усе чорні, малі; не суть скісні.

Ростом суть вони дуже високі на 5 стіп 8 цалів до 5 стіп 10 цалів. Є однак племена і в полудневій і в північній Америці, що сягають середно 6 стіп, а у народу Тегуельке в полудневій Америці мірено людий на 6 стіп і 10 цалів! Є то найбільші люди на сьвіті, бо о голову висші від найвисших

Шкотів. Меншіє суть люди в Перу, на Алясці і на Тієрі дел Фуєго.

Всі Індіјани ріжняться ся між собою дуже мало. Навіть язык у них один, тільки розділений на дуже багато діалектів. Хоть у них багато племен, ми будемо про них однак говорити тільки загально, бо ріжняться ся вони між собою небогато.

Індіјани люблять дуже малювати собі лице і тіло, тому деякі вчені думали, що мідяна скіра у них від краси.

Оружє робили вони з каменя, дерева, кости і рога. Опісля також з міді, а тепер переняли вони від Европейців залізо. Рільництвом вони не займались на ширшу скалю, хоть управляли кукурузу, біб, мельони, тютюн, соняшники і др. Занятєм у них ловля риби і польованє.

Індіјани суть люди вельми поважні. Ніяка гумористична газета не виводить їх на сьміх, так як на пр. Европейців, Монголів або Негрів. Вони усе в резерві і в якімось, здаєсь, смутку. Вони ніколи не покажуть своєї душі, навіть коли в агонії. Однако кажуть, що то у них походить не так з вродженої думи, як з зарозумілости і для остентації. Не треба також думати, що вони ніколи не сьміють ся. Вони від серця сьміють ся, але коли між собою. Проти ворогів вони кроваво розположені. Один до одного відносять ся з пошаною, особливо ніжні до дітей і жінок, але тої ніжности ніколи не показують. Розумом вони мають бути слабші, як Монголи властиві. Люблять також музику.

Жиють вони племенами. Кожде племя має головного пачальника, котрому підлягають менші. Родоводи у них числять ся після матерній, а не

Обр. 12. Начальник індіанського племені в Дакоті.

після батьків. Кожде племя ділилось на роди, або на к л а н и. Кождий клан одержував своє імя. Був на пр. „Клан буффала”, „Клан хмарн”, „Клан вітру”, „Клан орла” і т. д. Часами імя клану було спільним іменем усіх членів того клану. Член одного клану не міг женити ся в тім самім клані.

Дуже дивним є то, що у них заборонені всякі зносини, навіть розмова між невісткою, а родичами її чоловіка, або між зятем і родичами його жінки. Чоловік на пр. не може навіть вимовити слова родичів жінки. Він о скільки можливо не входить до житла тестя і ніколи не просить о поміч, коли того треба.

Так само між невісткою а свекрухою і свекром.

У них панує многоженство. Причиною того є між иншим то, що часті війни зменьшують число чоловіків. Остають жінки, котрих треба брати. Беруть собі вони дівчину не питаючи родичів.

Умершого виставляють на дворі, на сонце, доки тіло не відпаде і доки кости не стануть чисті і сухі. Чашки кладуть на преріях у велике півколесо. Над гниюче тіло приходять плакати. Умершому приносять також їду. Колиж чоловіка замордовано, то дають йому і мотузок. Знаєте на що? Щоб на другім сьвіті мав чим звязати убийника. Старих і калік непотрібних заморюють голодом, навіть коли вони були начальниками.

У племені Коктавів і Чікасів силощували дитині голову. Нещасну дитину клали в тісну деревляну колиску і клали на верха віко, котре було в однім кінци на завісах і причеплене до коліски і потім притискали.

Сотворене і правлене сьвітом приписують вони Ваканді. Ваканда є у деяких сонце у інших місяць, грім, кедрове дерево і інші річи.

Індіяни суть незвичайно терпеливі. Вони безустанку воювали одні з другими. Коли який попаде в неволю, знає добре, що його жде. Але його заховане є королівське, горде. Воно не зробить ганьби ні йому, ні племені, до котрого належить, а ворог не посьміє ся. Він співає пісню военну і йде на мукн.

В полудневій Америці вони женять ся з Ішпанами і Португальцями, в північній майже тільки між собою. Тільки в західних стейтах мішають ся з расою кавказкою, і так та глибоко чувствуюча мовчалива, поважна раса на вимертю. Образок 12 показує їх вигляд.

Раса кавказка.

Коли хто попоїздив по північній Афріці і по Європі, головно полудневій і середущій, той міг переконатись, що по обох боках Середземного моря ростуть ті самі рослини і живуть ті самі звірята. Хто не може попоїздити, то хай погляне на карту сьвіта рстинного і звіринного тут і там, то переконаєсь, що то правда. Так само переконано ся, що і люди і тут і там дуже до себе подібні. Чомуж воно так? В давних часах, в тих часах, що учені звать Пліоценом і Постпліоценом, Африка північна була в кількох місцях получена з Європою і так були можливі вандрівки на північ. Так і чоловік привандрував сюди з давного індо-африканського континенту. Білий чоловік відділював

ся поволи від чорного через предовгу акцію підбору натурального і окруження. Також звірів спотикаємо у Франції і Британії багато таких, котрі сюди мусїли зайти з полудня, напр. лев, слон, гіпнопотам, гієна, рїноцерос, а деякі з них заходили далеко на північ аж на Сибїр. Так само обяняєсь, що загадкові Баски, що жипоть в Піренєях, говорять мовою крєвною мові Верберів і суть до них подібні.

Досить важним є питанє, як дїлити людий раси кавказкої і чи є загалом раса кавказка. Коли подивите ся на карту довгоголовости, то пізнаєте, що Еропа дїлиться ся після тої ознаки на 2 частини.

Цїла полуднева і північно-західна належить до довгоголових, а середуца до короткоголових. Після вченого Рїплі і инних ті короткоголові, котрі сягають дуже далеко на захід, займаючи Карпати, Альпи і далї аж до Бретонїї малїш буть великим наїздом раси монгольської, котра нїбито всунула ся клином межн довгоголових і роздїлила їх на північних ясноволосих і полудневих чорноволосих. Так після Рїплія маємо в Европї 3 раси.

Ті три раси суть: тевтонська, альпїнська і середземноморська. Характеристика їх ось яка:

Раса тевтонська: Голова і лице довгі, волосє дуже яене, рїст високий, нїс вузкий, орлиний.

Раса альпїнська: Голова округла, лице широкє, волосє яено каптанове, рїст середний, присадистий, нїс рїзкий, радше широкий, тяжкий.

Раса середземноморська: Голова і лице довгі, волосє темно-брунатне або чорне, рїст середний, нїс радше широкий.

Найперше появилась в Європі раса довгоголова і такими суть найдавніші чашки, які найдено в землі. Опісля прийшла раса короткоголових, раса альпінська, котра, як сказано, клином вбілась в расу довгоголових і розділила її на дві раси. Розумієть ся, що до того, що ті 3 групи, котрі Річлі зве расами, є такі як він їх описує, се правда. Що беручи за підставу відношене довгости голови до широкости можна так ділити раси Європи, се також правда. Чи однак раса альпінська є Монголами так як то каже Річлі і деякі інші, то трудніше сказати, а то тому, що хоть чашка є дуже твердою, значить не легко змінюєсь, однак і з верхній вигляд має також основу в фізіології, а він у раси альпінської є зовсім не монголоїдний. Між маємо Ескімосів, крайно довгоголових, а вони тишічні Монголи. Тому хоть чашка і як важна, але ми її не возьмемо за виключну основу до поділу на раси а будемо брати як перше так і тепер усі черти разом, хоть головно волосє, довгоголовість і висуненість лица або прогнатизм, далі очи, ніс, загальний вираз лица, котрий так само полягає на фізіології, як будова чашки, бо залежить від костий лица і т. д. і ійдемо взагалі за Кіном, бо його поділ вважаємо найвідповіднішим, хоть і він має ще хиби.

Річ та представляєсь так: Від спільного кавказкого ния відділилась насамперед група, котра найменше посить черт кавказкої раси, хоть все таки є кавказка а не яка інша. Тую групу можна назвати підрасою австральською. До неї належать Ведда на острові Цейлоні і Австралійці в Австралії і в части на Тасманії. Вони так дуже

різнять ся від інших кавказких галузій, що їх можна протиставити усім другим. Їх довго не знали, куди зачислити і яке їх відношенє до інших. Нема може людей стоячих розумом низше, як вони.

Виділивши їх, поділимо решту на дві групи, на Індонезійців і на Ксанто-меланохроїв. Індонезійці відлучили від себе Тода, що живуть в Індії і Айню, котрі живуть в північній Японії. Саміж Індонезійці займають цілу величизну Полінезію. До них належать острови Самоа, Тагіті, Тонга, Гаваї, Маркезає і інші.

Ксантохрої і Меланохрої, або Яснобарві і Темнобарві після барви волося, шкіри і очий. Від Темнобарвих відділились Гаміти, до котрих належать Туареген, Тібуси, Єгиптяни, Сомалі, Лаляси, Вагума і другі.

По тім відділеню Гамітів, розділились Меланохрої на Семітів і Геленів. До Семітів належать Гіміяріти, Фенікійці, Ізраїль, Араби, Арамейці, Аспірійці і головна часть Абіссинців.

До Геленів належать Кельти, Італійці, Етруски, Ілрійці, Альбанці, Вірмени, Георгійці, Кабарди, Черкеси, Чеченці, Лесгійці, Іранці, Гінду і Дравіди.

Від Яснобарвих відділились насамперед Лібійці, Іберійці, Кабілі, Баски і мабуть Пікти. А остали Тевтони, Литва і Славяни.

Я знов перепрошую тих, котрим то менше цікаво, бо є такі, котрим цікаво знати, який то є родовід людського роду.

Заки перейдемо до поодиноких народів, розкажу про тую расу ще коротко загально. До раси кавказкої належать, як бачите, люди чорні і білі,

бо барва тіла не багато значить в расі. Жителі Африки і Індій чорні, а жителі півночі білі. Полінезійці не суть ні чорні ні білі а виразно брунатні. Богато Чорнобарвих не є зовсім чорними а темна-вими з чорним волосем і такимиз очима, а багато з них мають шкіру чорнійшу як Негри. Волосє у всіх загалом філясте. Відділити чорноскірних від білих на дві раси не можемо, бо багато тих чорних є найблагороднішими представителями кавказкої раси і черти лиця ті самі у одних і других.

Раса кавказка має заріст часто дуже сильний, лице вузке, ніс вузкий і вистаючий, зуби малі. Раса та є дуже перемішана. Темнавих здиблете далеко на півночі, а русявих і в Африці. О довгоголовости вже говорилисьмо.

Щодо того, які краї заселює раса кавказка, то вона втиснулась колись в північну Азію і полишила деякі сліди яеноволосих навіть в самій Монголії, ще більші в Кореї, а північний кінець Японського острова Езо нині заселений через Айнуну, що належить до раси кавказкої. З другої сторони Монголи опісля втиснулись в Європу і заняли цілий північний схід її. Тепер знов пре та вже змонгольщена кавказка раса на Схід. Далі займає раса кавказка цілу передну Азію від моря Середземного до Гіндостану. В задних Індіях остали тільки сліди. З австралійських земель займає вона властиву Австралію, і цілу Полінезію. Однак і тут і там та давна варварська раса кавказка в нині рає на очах під напором нових високоцивілізованих племен кавказких. І тут бачимо, що не борба рас панує на світі, а борба о хліб висше цивілізованих з низшими. В Африці заселює та

раса цілу північ по Сүздан і північний схід. Крім того на полудни вишерла тубільців. В Америці північній вишерла Індіяни з північної частини континенту трохи не зовсім, а на полудни раса кавказка стала преобладаючою. Так розширилась раса кавказка в нових часах зі зростом цивілізації і зрівноважила ті частини варварства, коли раса монгольська її вишерла була з великої частини Азії і Європи. В Полінезії на пр. раса кавказка говорить язиком маляйським то є монгольським, бо він є язиком народа більше культурного. Тую перевагу завдячує раса кавказка положенню географічному, котре дало розвинутиє високий цивілізації. Що сама раса тут ні при чому, видно з того, що Полінезійці і Австралійці вмирають на очах, хоть належать до раси кавказкої, по друге — Гінду підлягали Англійцям. В будучности зможуть ся під впливом культури Монголи знова мабуть трохи дужше і на Тихім і Індійським океані усунуть на яку пядь землі расу кавказку.

В е д д а.

Подивіть ся на образець 13. Є то чоловік народу Ведда, описаний поясом з листя. Ведда живуть на острові Цейлон, там де перець росте, по лісах і недоступних чагарах. Вони стоять в цивілізації так низко, як і Австралійці, з котрими разом вони творять одну галузь. Австралійці і з лица суть до них вельми подібні. Зуби у них великі, вистаючі, носи плоскі, ріст малий. Вони дуже сухі, мускулів не багато, мяса ще меньше — як бачите. Ви читали в сьвятім шсьмі, що той а той

Обр. 13. Чоловік народу Вєдда, опоясаний
псясом з листя.

св'ятині живив ся сараною і корінцями. От і Ведда їдять корінці, рибу, мід, ящірки, загалом усе, що тільки можна їсти. Вони однак добре стріляють з лука і полюють гаразд. Дивно тільки, чому не тикають медведя, слона і буйтура. Страву варять. Ведда суть боязливі. Вони не радо сходять ся з цивілізованими. Вони суть вельми лагідні, особливо одні для других. Убийство у них не знане. Коли парубок ухопить дівчину, щоб з нею женитись, а родичі жадають її назад, то він відведе. Коли невірна жінка уйде з другим, то чоловік вдоволений, коли її відбере назад. Числити вони не знають, навіть на пальцях. Не миють ся, бо думають, що вода їх ослабить. Вони і сьміятись не вміють. Женитьба відбуваєсь в той спосіб, що батько дає парубкови лук і дає право полювати на куснку землі. Вони женять ся також з сестрами. Подружені суть собі вірні і дуже люблять своїх дітей. Умерших накривають листем, і не закопують.

Австралійці.

Так як звірята в Австралії відзначають ся низкою ітелігенцією, так і тамошній чоловік. Раса його не є ні маляйська, ні яка инша монгольська. Вони ні Негри, ні Папуаси, а люди найнижшої цивілізації раси кавказкої. Вони покриті сильним густим волосем не лиш на голові і лиці, а і на тілі, як бачите на обр. 14.

Барва тіла у них не чорна, а глибоко мідяна, або чоколядова. Діти суть яснійшої барви, покриті на шії і на плечах легким, м'яким, густим футерком так, як деякі африканські карли. Волосє

Обр. 14. Старий чоловік племени Арунта.

на голові є філясте, чорне. Чоловіки мають бороду і вуса.

Ростом вони значно менші від Європейців. Голова довга, вузка. Кости щоківі високо під очима. Ніс при осаді дуже глибоко сидить, а тут, де ніздра, є дуже широкій.

Коли прийшли Європейці, тоді їх число почало маліти. Сухоти, червінка і віспа були дарамі цивілізації. Причиною сūхит є одежа, котрої не знають уживати.

Льойд сніткав 1817 р. одно численне плем'я „Баррабулів”. Коли приїхав там 1853 р., побачив, що остало усеґо кількоро. „Де прочі?” — питає Льойд. „Ага — пан Льойд — Балліянґ умерти. Яга — яга умерти, Панігеронт умерти. Чужий білий чоловік прийти в його велика корабля і виїсти з його велика і мала звіря. Вона прийшла з „бум, бум” (гармати) і все забрала. Кулі, кулі, кулі! де наші кулі тепер? Де наші батьки, матери, брати, сестри? Смерть! Все пішло! Смерть!” Такими до кости проймаючими словами вони звіщають свою долю і похід цивілізації.

І у племені Маорі на Новій Зеландії говорять: „Так як щур білого чоловіка викорінив щура нашого, так муха європейська вишерла нашу муху. Загранична конюшина убила наші папороти, а самі Маорі зникнуть перед білим чоловіком”.

Коли у Австралійців дівчина має вийти за муж, роблять її острим черепком на плечах борозди, а кров отирають травою. Коли рани поголіше, тоді вона вже стала „красною”. Часом роблять то само на руках і на животі.

Дівчат сватають так, що або купують їх у батьків, або поривають. В останньому случаю, парубок засідає на дівчину в ночі, занеморочує її голову ударом палки і тягне до себе. Заручують у них ще дітьми. Колиб вона зломилла приречене, то її убивають і з'їдають, а колиб він зломив, то задають тяжку рану копієм. Вони обходять ся страшно лихо з жінками. Убити жінку можна. Коли жінка гарна, то її крадуть одні від других. Коли брак жінок, тоді шукають їх у других племен. Вдови суть власністю племені. Жінок позичають також часом приятелям.

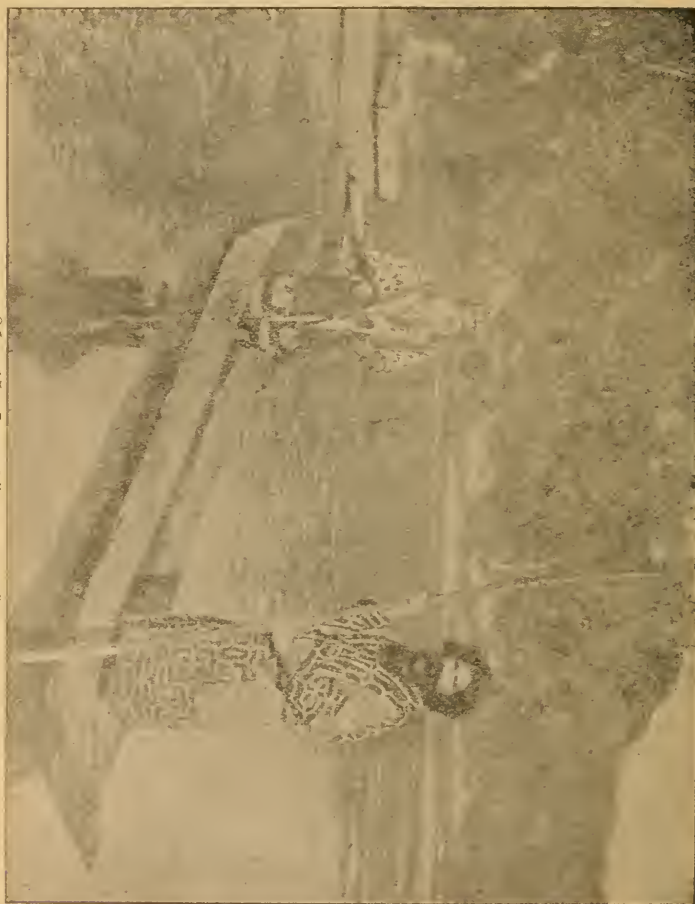
Жиють вони часто в печерах, так як передісторичний чоловік. Коли вандрують, то будують шатра з дерева і лштя. Рільництва не знають. Полюють на дичину. Їдять все: канігуру, вомбага і опосума (суть то звірята австральські), птиці і яйці, ящірки, гадюки, жаби і лярви комах. Термітів, то є великих муравлів їдять живими. Люблять мід, але їдять і внутренности звірят. Апетит у них вовчий.

Колн Австралієць забє канігуру, велике звіря, більше нашого теляти, зачинає їсти і з малими перервами з'їдає цілого. Так вони, або обжирають ся, або мруть з голоду.

Айну.

Айну перше жили в більшій часті Японії, тепер тільки на острові Езо, на Курілях і на Сахалні, „Боги моря! отворіть ваші божі очі! Куди повернуть ся очі ваші, там гомонить звук мови Айну”. Такі слова вони галшеь говорили. Минуло ся. Тепер їх мова конає. Ї ще їх всего тисячів дваїцять.

Айну єть трохи відмінні від решти кавказ-
кої раси. Носи у них широкі, очи ясні, брунатні
або зелені, не скісні, тіло оливоно брунате. Ростом

Обр. 15. Двох Айну в човні.

середні, широкогруді і широкоплечі, сильно збудовані. Руки і ноги дуже широкі, не то, що у Монголів. Хлопці покриті на плечах густим футром, м'яким як у kota. Чоло високе і широке і робить вражінє глибокого розуму, хоть там його не дуже багато. Жінки люблять носити довгий вус. Але то не вус, то вони натинають шкіру від уха через лице, через горішню губу до другого уха і запускають барвою. Вони займають ся ловлею риби, впрочім стоять в освіті низько.

Полінезійці.

Коли перейдемо на схід сонця через острови Фіджі, на котрих живуть ще Пануаси змішані з Полінезійцями, то будемо мати майже чистих Полінезійців. Полінезійці суть одним з найбагороднійших представителів раси кавказкої. Вони чисті й охайні і люблять порядок як ніякі другі варвари. Волосє у них темне, брунатне або чорне, злегка кучеряве. Барва шкіри брунатна. Ростом незвичайно високі, середно на 5 стіп 10 цалів; а на островах Тонга то і 6 стіп. Будова у них наче у Геркулєса. Чоловіки у них дуже гарні, жінки також.

І звичаї у них гарні. Коли умер Фіннов, король на островах Тонга, то на знак великого болю ті, що належали до його двора, задавали собі глибокі рани черепками, острици камінчиками і цїпками, так, що кров плила обильно. Вони голосили: „Фіннов! Я знаю вашу думку! Ви уходите до Неба, щоб лишити підозрінє, що я або хто з ваших підданих, був вам невірний. Але деж доказ моєї невірности? (Тут ударяє себе голосячий палкою в

голову). Чи то не доказує моєї лояльності і привязанія до памяти уйшовшого войовника". В Європі піддані не плачуть за царем!

На острові Самоа, після битви несуть голови убитих войовників в присутности зібраних начальників і народу і всі дякують умершим публично за їх благородність.

Віру їх звано анімізмом. Вони думаютъ, що і дерево і камінь і усе має свою душу. А душі умерших начальників засідають між богами. Там на небі так вони царствують над людьми, як і на землі.

На островах Жільберт молять ся до поставлених вокруг каменів. І в Європі надібаємо те каміне; воно з давних, металітичних часів.

Тіббу, Туареги і Фулляги.

Велику пустиню африканську замешкує раса кавказка, іменно східну часть народ Тіббу, а західну Туареги. На обр. 16 бачите, як виглядають.

Тіббу суть середного росту. Лиця у них острі, мідяної барви; очі широкі, трохи на верха; ноги плоскі; зуби правильні, темно червоні від тютюну. Чоло високе. Ніс плоский; волосє дуже кучеряве і показує, що раса трохи мішана. Язик у них той, що у сусідних Негрів Судану. Так як у Жидів обрізують хлопців, так у них обрізують дівчат, так як і у Сомалів і у Негрів на Побережю Невільничім. Мужі заелонюють собі лица, а жінки ходять на пів або й цілком віделонені. Тіббу живуть в печерах, в шатрах, або в дуже легких домках. Їдять дактилі, муку з дурні, нальму, дум і козяче молоко.

Туареги належать до галузи Берберів, так як і Кабилі в Альжирі. Вони так хоробрі, що другого народа такого на сьвітї нема. Вони горді, бутні, але любять грабити. Не шутка зачати з ними яке не-

Обр. 16. Туареги з полудневого Альжиру.

будь діло, — вони зараз беруть залуб. Характер у них сталлий. „Не обіщай тільки половину того, що можеш дати”, є у них пословиця.

Вони ростом високі. Барва тіла ясна, хіба що спалені на сонці. Очи часто сині. У жінок очи великі, повні виразу; волосє довге, чорне, загалом лиця гарні, але тіло є масою товщи.

Туарег має тільки одну жінку. На вибір гарної він дуже вважає. Вона також і на милуване нема у них силуваня. Звінчані жінки мають волю, але вони її ніколи не надуживають. Мужі люблять своїх жінок і величають їх в піснях. Дочки унасліджують рівну часть по родичах. Невільники зловлені на війні так привязують ся задля доброго обходження до Туарегів, що ніяка сила не намовить їх уйти. Віра у них турецька, музулманська, помішана з фетишизмом. Вони ніколи не говорять о смерті. Хрест є у них сьвятим символом.

Фуляги.

На лівім березі середущого Нігру живуть в двох державах, Сокото і Гаццо-Фуляги. Є то Гаміти помішані з Неграми. Барва тіла у них червоново брунатна, або ясно-каштанова. Вони є дуже інтелігентні і хоробрі. Язык нігерський. Чоловік у них зветь ся „чоловік”, а жінка зветь ся „не-чоловік”. Войовничі Фуляги завоювали нарід кушців, що зветь ся Гавса і живе над Нігром.

Суть то також Негри змішані з Гамітами. Вони цікаві тим, що їх языком говорять в західнім і середнім Судані, а також розуміють його в Альжирі,

Тунісі, Сенегамбії і в британських колоніях за-
падної Африки.

В середній Африці на пустинні між озером Чад
а Нілем, живуть різні народи мішаної раси. В тую
мішанину входять головню Негри, Араби, Бербери
і Тіббу.

Копти.

Копти належать до галузи Гамітів так як і
Фелляги. Копти живуть в горішнім Єгипті около
озера Біркетел і Курун і в долині Фаюм. Суть ріль-
никами. Живуть вони однак і в долішнім Єгипті і
суть там купцями і ремісниками. Віра у них хри-
стіянська. Однак вони властиво наскрізь магоме-
тани, хоть не визнають, що воно так є. Вони убо-
рають ся чорно і тільки тим різнять ся від музулма-
нів. Вони носять чорний, не білий турбан. В церкві
не скидають турбанів, а скидають чоботи. Молячись
звертають ся до Єрусалиму. Не їдять свинини і
верблюдини.

Головою їх церкви є патріарх Александрій-
ський, котрому підлягає і церква в Абіссинії. Попи
одягають ся, як світські люди, а утримують ся з
добровільних датків вірних.

Фелляги.

Фелляги, то потомки давних Єгиптян, як і Коп-
ти. Вони їй подібні до них, хоть трохи змінились під
впливом Арабів і Берберів одновірців. Живуть в
долішнім Єгипті і в Делті.

Фелляги встають до сходу сонця, молять ся,
пють каву і йдуть в поле або на базар. Працюють
рано і знов о заході сонця, бо в полудне жарко.

Жінки виходять на вулицю тільки заслонені. Фелляг має кілька жінок, коли багатий. Легко у них о розвід. Видають вчасно, від 12 до 14 років, хлопці женять ся від 15-ти. Батько хлопця платить батькові дівчини і по тім справляють весіле.

Гарні звичаї з дітьми. Коли народить ся дитина, то 7 днів держать її в заперті і ніхто, навіть батько дитини не сьміє відіти її, щоб не вречи. Сьмого дня носять дитину по цілім домі і несуть запалені сьвічки, а баба, що відбирає дитину, сїє зерно і сіль, щоб їли злі духи. Дитину встрясають в пеленах, щоб було відважне і держать до сонця, щоб скріпити його очі. Коли дівчина, то скликають жінок, а коли хлопець то несуть до кімнат і він дивить ся у перве і скликає мужів. Онісля дають імя так, що каді сєє кусок цукру, розпускає в своїм роті, прикладає рот до ротика дитини і дає той розпущений сїк дитині в рот. Притім проголошує його імя.

Край між Єгиптом а Абіссинією зветь ся Нубією і його замишкують Негри, а крім них семітські і гамітські племена.

Бербери.

Бербери належать до Гамітів, але вони в часті зарабцились. Віра у них турецька, а мова в часті арабська. Бербери мають коротке лице, досить широкий ніс, широкі уста і щокви, сильно збудоване тіло, очі часто сині і ясну барву волося. Вони більше практичні, а Араби більше заглиблюють ся в свою думку. Вони хлібороби. Суть одностаттєвцями і заперхують обрізання, хоть віра у них ма-

гомеданська. Живуть в Марокко і в Альжирі. Побіч них жють і Араби.

Сомалі і Галяси.

Галяси єуть страх горді і інтелігентні. Ніс у них тонкий, часто орлиний; піздрия прості, підбородок вузкий; легко шинчастий. Губи грубі, хоть тонші як у Негрів. Волосє довге і кучеряве. Тіло дуже чорне, найчорнійше з усіх народів. Жінки їх славлять ся великою красою і за них беруть великі гроші на ярмарках в Каїро, в Картумі і в Занзібарі. І мужі гарні, тільки завдяки способови чесаня видають ся жорстокими.

Гарріє пише про них, що „вони рослі і атлетичні а, огорнені в тогу, їх черти горді і дикі”. Вони посідають великі череди коній, худоби, овець і кіз. Управляють також збіже. Їдять хліб і мясо, шють шиво і гідромень. Росте у них знаменитий ґатунок кави. Віра у них поганська, або музулманська.

На схід від Галясів живуть Сомалі вже над морем, займаючи цілий східний ріг Африки. І вони Гаміти і єуть досить подібні до Галясів.

Абісинія.

Між Нубією а Галясами лежать високі гори, а в них нарід Абісинці. Абісинці єуть мішанною Семітів, Гамітів, Негрів. „ґабеш” значить по арабськи „змішаний”. Переважають однак Семіти, що прийшли сюди з Арабії.

Шкода, що не багато маємо місця на оповіданє про той цікавий народ. Після передаця цари-

ця абіссинська Македа відвідала, під назвою Шеба, царя Соломона. Овочем тих відвідин був хлопець, званий Менелік Давид. Його вислано на науку до Єрусалиму і він вернув з жидівськими попами під проводом Азарії, що був сином первосвященника Задока. Ті Жиди, що тепер живуть в Абіссинії, суть потомками тих власне Жидів, що тоді прийшли. Вони живуть в повіті Фалаша. Тоді, як вертав Менелік Давид, були відчинені двері храму Соломона. От Менелік взяв зі собою Арку Сіона і Таблиці з заповідями Божими. Тому цар Абіссинії зветь ся „цар царів” або „Негус Негушті”; його другий титул є „Іев племені Юди”.

Типічними Абіссинцями є племя Амгара. Суть вони ростом високі, довгоголові, лице овальне, тонкий горбатий ніс, ясні очі, острій підбородок, гарно закрені, досить грубі уста, довге кучеряве, або шовкове волосє, малі руки і ноги. Барва ріжна: ясно-жовта або темно-брунатна. Раса отже семітська. Вони інтелігентні, але цуєстопорожні і сварливі. На дворі царя ходять собі освоєні льви на знак могутости негуса.

Віра у них мішана. Трохи жидівська, трохи християнська, трохи музулманська. От на пр. дітий по осьми днях після рожин обрізують і хрестять. Шлюбні у них цивільні, але часто ще крім того і церковні. Вірности суиружеської у них мало.

Араби.

Вже Абіссинці належать головню до Семітів, до котрих ми тепер переходимо. Араби суть вже цілими Семітами.

Обр. 17. Бедуін.

Арабів вважають найінтереснішим, найромантичнішим і найбільше мальовничим народом Сходу. Мало є країв, котріб мали так однорodne населенє. Є то дуже гарне племя. Такий Бедуїн на пустині має скіру бронзової барви, чорне кучеряве волосє, широкі очи, темні і ясні, ніс орлиний і гарні черти лиця. Хто не вірить, нехай гляне на обр. 17. Ростом вони трошка меньше розвинені. Араби люблять чистість і вважають дуже на красу зубів. Відвага і уміреність суть їх чертами. Також месть грає у них велику ролю. Араб є вільний і думний. Вони заздрісні і горді, легко відчувають образу. За пролиту кров мож у них платити грішми, інакше вониб давно вже були взаїмно вирізалесь. Вони гостинні і дуже гладкі і чемні. „Мир з вами“ так вони витають ся. По містах, коли витають ся, то кажуть: „Нехай день ваш буде вам білий“.

Араби живуть по містах і вони купці або ремісники: другі суть на пів кочуючим народом на краю пустині; треті, Бедуїни, гонять по самій пустині. Начальником кочуючих є шейк. Титул той унаслідкує ся. Шейк має власть над житєм і смертю.

Рано Араб встає і молить ся. Потім сїдає на дивані, а жінка приносить йому люльку і каву. Потім стає вона оподалік і стоїть держачи руки на грудях на хрест, поки її пан не. Коли віддасть їй чашку, вона цілує його в руку і відходить.

Щоб показати свою любов до дівчини, Бедуїни пераз крають ся немплосерно.

У деяких племен кладуть у могилу умершого меч, турбан і пояс. Ховають вечером. Мулла читає устуні зі сьвятого письма. Тїло Араба ховають звернене до міста Мекки, де спочиває Магомед.

Сирія.

На північ від Арабії є Сирія. Є то слово скорочене з „Аспрія”. Колись було то велике царство. Нині без значіння. Сирійці суть мішанною ріжких рас. Арамейців, що є останком тих Аспрійців, є дуже мало. На Сирійців зложились Араби, Турки і Геллени. Є то дуже інтелігентний народ, що купить навіть в Лондоні, Ліверпулі, Манчестрі і Марсильї. Віра у них магомеданська.

Друзи є то Сирійці в горах Ливанону. Є то рослий народ, гарно збудований. Черти лиця прегарні і правильні, докладно вирізьблені. Вираз у них поважний, воєничий. Вони жваві, резолотні а проти ворогів жорстокі і зрадливі. Вони незалежні, горді і держать ся усе в резерві. Кождий з них вміє читати і писати. Вина і тютюну не дотикають навіть.

Їх жінки чесотливі. Віра у них музулманська з домішкою віри Христової і зороастрійської.

Жиди.

На полудне від Сирії лежить Палестина, вітчизна Жидів. Жидів є там одна сема часть цілого населення. Мова в Палестині арабська. Жиди суть Семіти. Черти лиця у них виразні. Ріст середній. Ніс широкій орлиний. Чоло рівне, не високе. Чорні очі, в виді мігдала. Вузкий, острій підбородок. Темнаво біла шкіра. Є однак і інші типи у них, залежно від примішки чужого елемента. Вони від віків експатають ся, заховали однак свою народність завдяки їх вірі. Характер їх купецький.

Турки.

Переходимо до народів Передньої Азії, котрі вже не суть Семітами; але всі належать до раси кавказкої, до великої галузи Меланохроїв. Таким народом є і Турки властиві, що живуть в Малій Азії і в Європі.

Турки походять зі середньої Азії і належали первісно до Монголів, іменно до галузи Турської. Коли однак прийшли до Азії і Європи, то вийшло в них так багато кавказкої крові, що первісний тип цілком затратив ся. В Турків вийшло багато Арабів, Вірмен, Греків, Черкесів, Георгійців і інших народів кавказких, котрих ловили до гаремів турецьких.

Широкі, бурі очі, великі брови, повна борода і сильні білі зуби то очевидні признаки їх приналежності до раси кавказкої. Турки мають всю власть в своїх руках, в своїй великій державі. А що вони суть народом пануючим, і творять елемент чиновників, що сидять паразитами на народах підбитих, то не розвинули тих черт характеру, що суть потрібні в життю, котре є тяжкою борбою. І Турки суть безсильні, ліниві, не великої інтелігенції. Турки в їх державі суть тільки панами урядниками, або хліборобами і сидять по селах, а торгівля, промисел і наука лежать в руках Греків і Вірмен. Але і хліборобови дає там природа легко фіїни, вино і оливу і він не думає над направленням господарства. Він гордиться другими, а ті другі забирають маєтки світа. Так будучність того народа лежить в свободі політичній, котра визве його на суперництво з другими.

Греки.

Коли приходиться ся писати про Греків, то душа чує потребу якогось попередного посвячення. На щастє теперішні Греки хоть і потомки давних, та далекі від тих давних. Все таки є вони народом дуже благородним. Греки живуть в Малій Азії, в Греції і в Туреччині європейській на полудневім Сході. В Азії і Європі примішалось до них багато гіршої крові — славянської, і всякої другої. Та все таки у городі Патрасі мож побачити і чистих потомків благородних предків. В Азії вони рослі, з овальним лицем і луковатим носом; правильні білі зуби, живі очі, малі руки і ноги. Характером вони горді й індивідуальні, тому й не мішають ся радо з другими. Азійські може й чистішої крові, як європейські. Їх брали, правда, до гаремів, але віра хоронила їх від мішання з Турками. Європейські Греки суть добрі купці, трохи надто хитрі; люблять страх політику і горді на свою давнину. Всі вони гарні хлібороби, зручні моряки, і знамениті купці. Смирна є грецьке місто купців.

Є у них гарні звичаї. Новонароджену дитину купають в наливці міртового листа і вині, а опісля покривають верствою соли. На острові Родос осьмого дня після народження дитяти дають купіль ароматичну в вині і міртовій інфузії; потім баба кладе її в колиску окружену горіючими свічками. Другий хлопець, найстарший в родині, йде до маленького, дотикає його усточки медом і каже: „будь так солодкий як той мід”. Богато других гарних звичаїв є у них.

В Туреччині над морем Адрійським живуть спокревніні з Греками Альбанці або Скінетари.

Вірмени.

Коли говоримо про Мелянохроїв, то приходиться говорити про самих благородних, гарних фізично і симпатичних духово народів, з котрих кождий чим небудь спеціально гарним відзначається.

Вірмени відорвались мабуть вчасно від Семітів, хоть деякі учені лучать їх з Іранами, а в вигляді вони подібні до Жидів або Сирійців. У них черти лица гарні, але трохи за широкі; волосє чорне, хоть у дїтній часом ясне. Вірмени набирають легко товщи. У женщин брови довгі і грубі додають олівній барві тіла великої принади. Інтелігенція у них висока. Терплять однак багато від Турків і Курдів і тому розсіяні по сьвітї, хоть думають все о своїй гарній країні.

Іранці.

До Іранців належать Перзи, котрі самі звать себе Тажіками, далі Тажіки властиві, що живуть в Бохарі в середній Азії, Курди, в горах Курдистану, далі Афгани і Балюджі. У Перзів і Тажіків з Бохари є дещо крови монгольської, а Балюджі і Афгани нагадують Жидів. Є навіть переданє, що первісно Афгани і Балюджі жили в Сирії, аж цар Навуходонозор переселив їх полонених яко колонїстів туди, де вони тепер живуть. Афгани і Балюджі дуже хоробрі.

Давні Перзи величались красою, високим ростом, гарними лицами. І теперішні такі самі. Воло-

се чорне а очі притягаючі, будучи чорними, повними і блискучими.

Перзи суть славні дипломати, задля великої культури, розмислу, гнучкості і тонкості в бесіді. У них готовий дотеп і переконуючі манери.

Чесноти домашні пересадії, але гарні. Син кличе батька: „майстре”, „пане” і не сяде, доки батько не pozwoliть. Особливо до матери вони чемні. Орієнтальні народи люблять всі пересаду. А Перзи люблять найбільшу пересаду з усіх.

Курди суть також Перзами, але здаєсь мішаної раси. Вчений Поляк каже о них, що вони, що до волося, очий і шкіри цілком подібні до Германів.

Кавказ.

Загальною визнають кавказку расу найдоскональшою духово і фізично. Жителі самого Кавказу суть знов найдоскональші з усіх народів, що належать до кавказкої раси. Особливо 3 народи відзначають ся досконалістю фізичною: Лесгійці, Георгійці і Черкеси.

Довгі війни їх з Москалями суть доказом, що вони хоробрі і відважні. Славний Шаміль належав власне до Лесгійців. Живуть вони на північній сході Кавказу, над Каспійем.

Георгійці займають центр Закавказіі. Вони суть найгарнійшим на світі народом; вважають їх ідеалом фізичної краси. „Се певно блискуча раса, дивити ся на них, — говорить вчений Брис — обоє і жінки і чоловіки”. Правильні, делікатно вирізьблені черти, чиста барва тіла, широкі плаваючі очі і рівний стан. До того достоїнство получене з жаж-

дою розкошів і уживаня. Їх багато в гаремах і вони мають великий вплив. Їх кров плине в жилах богатих Турків, Єгиптян, Перзів і Татарів. В жінках їх трохи за мало живости і виразу, а чоловіки трохи розпещені на лицах і в характері. Георгійці люблять дуже нічо не робити, не люблять обтяжувати ні голови ні рук. До того пють надто багато вина.

Черкеси живуть в західнім Кавказі над Чорним морем.

В етнольоґії уважають ся Черкеси величественною расою. Вчений Берклі каже, що у них тільки чоловіки суть величественно гарними. У жінок тільки руки і ноги гарні. Берклі признає, що Черкеси в порівнаню з прочими людьми суть тим, що арабські коні в порівнаню з прочими расами. „Так як рідко подибуєсь гарна Черкеска, так з чоловіком Черкесом нічо не може рівнатись. Нема народа, щоб мав так гарно вироблені голови, доскональше різьблені черти, або острійший, більше інтелігентний а до того сьмілійший вираз. Вони так живі і активні в кождім русі і так без спочинку як ласичка (звіря до котрого вони подібні у характері). Але найзамітнійші у них руки і ноги. Я видів сотки їх і не видів ні одного, котрому дівчина-Анґличанка літ шістнайцяти не завидувалаб росту і вигляду”.

І Черкеси хоть страх живі, але вони ненавидять одно діло: працю. Вони гарні розбійники. Розбій се у них зване чоловіка, що має честь. Віра у них турецька.

Гінду.

Населенє Індії є дуже ріжнородне. В ріжних часах приходили до Індії ріжні народи з усіх сторін сьвіта і наче верствами осаджувались одні на других. Спідні верстви творять і з етнічного і з соціяльного боку найдавніші і найтемніші верстви. І так десь на самім споді лежить там чорна раса з Африки. Останки їх надібують ся в горах центральної Індії і на полудни. Так само усунені Ведда з давньої кавказкої галузи. Опісля сліднують 3 верстви вже білих завоювателів, а лице їх є тим білійше і душа тим сьвітлійша, чим вони пізнійше прийшли. Перші завоювачі, то Дравіди, другі Яти, а треті Арійці.

На тих верствах полягає поділ на касты, висші і низші, а причиною і основою їх ріжність культури, походження, язика.

Загально сказати, давнійше осівні тубильці, мають темну шкіру, плоскі носи, грубі губи. Суть то Дравіди звані також Таміль. Колярійці, що ще перед Дравідами прийшли до Індії, мають рівні носи, овальні лица і досконало вирізблені роти і підборідки. Барва тіла у них переважно мідяна. Всі вони, розумієть ся, належать до раси кавказкої. Найпізнійше прийшовші Арійці величають ся білою шкірою. Їх найдавніші поети 3—4.000 років тому назад, величали своїх богів за то, що вони „покорили чорну шкіру під ноги Арійців”. Арійці, що мають черти дуже делікатні, ненавидять часом трохи до Негрів подібні лица давніших тубильців. Їх гимни звать тубильців „беззаконниками”, „без обряду”, „безбожниками”. Дійшло до того, що

їх узнано потворами і дияволами, хоть вони зівсім не такі страшні, і на пр. нарід Тода, що жиє на Горбах Нілгірі, є прегарним після нашого, а справді і після понятя самих Арійців. У них нос орлині, черти правильні, ріст гнучкий, високий, барва чоколядова. А ми знаємо, що як нема кому що закинути, тоді з чесноти робить ся гріх.

До Гіндусів належать також Цигани, котрі в початку середних віків прийшли до Європи.

Поминаю Басків, що жиють у горах Піренеях і суть останком великої галузи Іберійців, що колись жили в полуднево західній Європі і належали до того племені, що Лібійці африканські і Кабилі альжирські. Поминаю Італіків і Кельтів, котрі також, яко такі, пропали і ввійшли тільки яко одна складова часть народів замешкуючих Італію, Францію і Англію. Переходжу до Яснобарвих, до Кеантохроїв, до котрих належать Германи і Славяни і з ними загалом до жителів Європи.

У народів, які ми до тепер переходили, бачили ми у кожного свій осібний тип, по котрім не трудно було пізнати, до котрого народу він належить, або коли є мішанець. то з яких елементів складаєть ся. Європа же представляє собою континент, де в кождім малесенькім навіть краю перемішано кілька ріжних народів, або частий народів, так що утворилась прегарна мозаїка, з якої складась один якийсь нарід. В тій мозаїці можна пізнати ще нераз кождий камінчик і антропологі се пізнають.

Такі народи порівнують учені до каменя граїтного, коли тих складових частий не дуже багато. Однак буває їх так багато і вони так дрібно

перемішані, що ті елементи мож порівнати до збитого пісківця.

До перших народів належать напр. народи в західних краях Європи.

Збиту ріжнородну, але одноцільну масу бачимо у нас над Дніпром і Дністром. При тім змінялась назва народа, а одна мова заступалась другою.

Яко приклад тої мозаїки можнаб навести мапу Денікера, де подані раси Європи.

Наведемо кілька примірів після Кіна, щоб показати, як з кількох етнічних ґрупи повстав нарід.

Айршні (Ірляндці) повстали з Сіпуро-Кельто-Тевтонів, мова кельтійська, а тепер вже тевтонська.

Французи повстали з Іbero-Кельто-Тевтонів, мова латинська.

Чехи повстали з Кельто-Тевто-Славянів, мова славянська.

Німці повстали з Славо-Кельто-Тевтонів, мова тевтонська.

Угри повстали з Угро-Тевто-Славянів, мова фінська.

Таких прикладів можна би навести, кілька хочете. Бачите з них, що кождий нарід складаєсь з кількох головних (і кількох ще побічних народів або відломків народів) і говорить мовою або одного відломка або й цілком иншою, як напр. Французи, мовою дуже невеликої навіть примішки. Також назва наряда зміняєсь не раз цілком.

Як часто знов і як легко нарід змінює мову на иншу, видно вже було з примірів. На примір Полінезійці приняли мову Маляїв, Туареги нігеську. Жителі Палестини арабську. Негри на Мадаґаскарі говорили перше мовою Балту, тепер мо-

вою Малагаси. Гріки говорили мовою Готентотів тепер голяндською. Башкіри замінили фінську на татарську. Фіни свою на російську. Нормани тевтонську на латинську і т. д. сотки примірів.

Ба ми виділи, що і тип раси зміняєсь. Раса монгольська Турків змінилась на кавказку, хоть мову задержали давну. Раса Тібусів стала трохи негроїдною, хоть без значної домішки. Німці на Кавказі прийняли тип Георгійців, а Мадяри замінили тип монгольський на кавказкий.

Так отже в Європі нераз один колишній народ ввійшов в різні теперішні народи як на пр. Кельти, а різні народи різного походження утворили знов нераз один новий народ і говорять одним язиком.

Рація ново утвореного народа лежить в однакових інтересах щодо теперішности і ті інтереси він підкріплює однаковою (нераз в імагінації) традицією з минувности. Така генеза теперішньої нації і усього, що з тим звязане, гарного й негарного, розумного і дурного.

Пропадає мова, пропадає назва, народ остає, входить у спілку з другими, абсорбує одних, абсорбуєсь другими і так іде вічна зміна усього.

Основним принципом, який лучить людей, є спільність інтересів людей, замикаючих дану територію. Так маємо патріотизм американський всіх людей, котрих інтерес дійсно звязаний з Америкою.

Так отже в Європі остали нам яснобарві до обговореня. Вони ділять ся на Тевтонів і Славянів. Тевтони загалом творять дійсно дуже одноцільний, досить чистий тип. Великі ростом. Шкоти і Сканди

велити пересічно на 170—180 цм. ясноволосі, довгоголові, спноокі.

Є то одна галузь, котра однак в сумішку з ріжними другими утворила мішані народи. Та мішанна тим більша, чим далі на полудне і на схід. Вони утворили, очевидно через примішку з короткоголовими, чорновоłosими, низшими ростом людьми раси альпінської, котру деякі вважають за галузь мелянохроїв, і зі Славянами, народи англійський, німецький, французський і інші менші.

До тих самих яснобарвих належать і Славяни, тільки тут прийшла значно більша примішка з інших залузій або й рас. Так на півночі і сході примішались сильно Фіни і Турки, котрі цілком змодифікували вигляд Велшкорусів або Москалів.

На полудні примішались до Українців різні турецькі племена, різні Мелянохрої, а на Підкарпатю і в горах Кельти, котрі належать після Гокелі і Кіна до Мелянохроїв, після Денікера до раси Динарів, а Рінлі і другі звуть їх расою альпінською. Полудневі Славяни то Мелянохрої, або Динари (Deniker) змішані в різних процентах з Ксантохроями, Фінами і Кельтами. Ті усі часті творять сумішку о різно великих процентах, різних складових частій.

Так як латинська мова розширилась далеко на народи цілком не латинські, так само сталось з мовою Тевтонів, так само і з мовою Славян. Після того, чи примішка чужого елемента була більша або менша чисельно і культурно, після того й мова чужого елемента або абсорбувалась або принімалась. І много Славян стратило мову славян-

ську, а много не-Славян її прийняло. Той процес пересування мов відбуваєсь і в наші часи.

Те, що в цілім світі, те саме відбуваєсь, як кажу, й на нашій землі. Богато, богато різних відлуків народів зложилось на народ, що живе від Карпат і Сяну по Чорне Море. До Кеантохроїв яєноволосих, сінооких, довгоголових, рослих, приміналось богато чорноволосих, короткоголових присадковатих Кельтів, не мало різних племен турецьких, від Печенігів і Полівців до Татар. Не мало приміналось і крови темноволосих, карооких, пригнетених Мелянохроїв з полудня, Турків, Перзів і народів кавказких. Селились на Україні Сербн, Вірмени, Греки, Жиди, Німці, Фіно-Московіти і инші. Нема у нас одної родини чистої раси.

Змінялась і назва народа. На наших очах бере ся народ за язык. Можливо, що той язык заступить ся иншим, чужим хоть кривним, як думають одні, або остане, скрінить ся і розширить ся, як думають другі. Але головне діло не язык а робота, що несе культуру, цивілізацію.

Скажу ще коротко о мовах арійських. Давнійше думали учені, що усе ті народи, що мають подібну мову, творять кавказку расу в давнім значіно, і що вона вийшла з одної коліски десь з Індій і розгалузилась на різні народи, так як суть розгалужені язики.

Довгі студії показали ученим, що мова одно, а раса руге. В Европі і Азії жили усякі галузи раси кавказкої і инших і говорили ріжними мовами довгі, предовгі часи. Дперва на певнім степені культури Арійці, що жили десь мабуть на стінах над Дніпром і Чорним морем, розширились

на Схід і Захід і прикрили усякі народи. Що ті Арійці були сильні завоювателі, варвари, то їх мова прийнялась загально і змодифікувала давні мови на один лад. Так цілком чужі по походженю люди стали собі кривні по мові.

Ми скінчили короткий нарис про різні раси і народи. Є, як бачимо, люди різні щодо вигляду і характеру. Добрі і злі, гарні і бридкі, розумніші і менше розумні. Оповідав я се для того, щоб показати, що є ще й поза нами багато і доброго і гарного.

Пізнавайте різні народи і після того, які черти у котрих вам видадуть ся гарними, старайтесь їх зацілювати на собі, не забуваючи на то, що подібність способу життя є головним услівем, щоб зраз прийняв ся.

Усе в тій книжочці стиснене, а хто хоче студіювати далі, то думаю, що на початок і та книжочка не буде зайвою.

З М І С Т :

	стор.
Які маємо раси	4
Раса етіопська	14
Як виглядають африканські Негри	16
Раса монгольська	25
Китайці	30
Тибетани	34
Індії загангесові або Індо-Хіни	35
Сіямези	35
Маляї	39
Японія	40
Кореанці	42
Властиві Монголи і Фіно-Турки	43
Монголи властиві	44
Тунгузи	45
Калмики	46
Кіргізи	46
Якути	48
Фіни	49
Фінляндці	49
Ляпонці	50
Ескімоси	50
Раса американська	52
Як виглядають Американці?	53
Раса кавказка	57
Ведда	62

	стор.
Австралійці	64
Айну	67
Полінезійці	69
Тіббу, Туареги і Фулляги	70
Фулляги	72
Копти	73
Фелляги	73
Бербери	74
Сомалі і Галяси	75
Абіссинія	75
Араби	76
Сирія	79
Жиди	79
Турки	80
Греки	81
Вірмени	82
Іранці	82
Кавказ	83

СПИС ОБРАЗКІВ І КАРТ.

1. Родоводне дерево народів	6
2. Чашка крайно довгоголового	9
3. Чашка крайно короткоголового	9
4. Чашка Оранг-Утана	11
5. Чашка Пітекантропа	11
6. Чашка Негра	11
7. Чашка з мумії Єгипецької	11
8. Войовник в Конго з жінкою	15
9. Бушменка з величезними бедрами	17
10. Китайська жінка, високого роду	27
11. Заможні Татари	29
12. Начальник індіанського племені в Дакоті	55
13. Чоловік народу Ведда, описаний поясом з листя	63
14. Старий чоловік племені Арунта	65
15. Двох Айну в човні	68
16. Туареги з полудневого Альжиру	71
17. Ведуїн	77